

Eräät ilmoitus- ja yhteydenottovelvollisuudet lastensuojelulain, sosiaalihuoltolain ja vanhuspalvelulain mukaan

Johtajaylilääkärin ohjeen 18/2020 liite 1

Sisällysluettelo

1.	TÄMÄN OHJEEN TAVOITTEISTA, SISÄLLÖSTÄ JA RAJAUKSISTA	4
2.	ILMOITUSTEN JA YHTEYDENOTTOJEN TAVOITTEISTA.....	4
3.	LASTENSUOJELULAIN MUKAISISTA ILMOITUKSISTA JA YHTEYDENOTOISTA	5
3.1.	Lastensuojeluilmoitus	5
3.1.1.	Lastensuojeluilmoituksen tekemisen säädösperusta	5
3.1.2.	Milloin lastensuojeluilmoitus on tehtävä?	6
3.1.3.	Miten lastensuojeluilmoitus tehdään, kirjataan ja tallennetaan?	7
3.2.	Poliisille ilmoittaminen epäilystä seksuaalirikoksesta tai henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta	9
3.2.1.	Ilmoitusvelvollisuus.....	9
3.2.2.	Miten toimitaan, kun epäillään lapseen kohdistunutta rikosta?	11
3.2.3.	Miten poliisille ilmoitetaan?.....	11
3.2.4.	Ilmoituksen kirjaaminen ja tallentaminen	12
3.2.5.	Lapsen tutkiminen terveydenhuollossa	12
3.2.6.	Lisäksi aina lastensuojeluilmoitus	12
3.2.7.	Lapsen ja huoltajien informoiminen poliisille ilmoittamisesta	13
3.2.8.	Poliisin rooli ja mahdollinen tutkinta	14
3.3.	Yhteydenotto sosiaalihuoltoon lapsen/perheen tuen tarpeen arvioimiseksi	14
3.3.1.	Milloin lastensuojeluilmoituksen sijasta voidaan tehdä yhteydenotto sosiaalihuoltoon?	14
3.3.2.	Yhteydenotto silloin, kun lastensuojelutarpeen selvittäminen ei ole tarpeen	15
3.3.3.	Yhteydenoton kirjaaminen ja tallentaminen	16
3.4.	Ennakollinen lastensuojeluilmoitus.....	16
3.4.1.	Ennakollisen lastensuojeluilmoituksen säädösperusta	16
3.4.2.	Milloin ennakollinen lastensuojeluilmoitus on tehtävä?	17
3.4.3.	Ennakollisen lastensuojeluilmoituksen tarkoitus	17
3.4.4.	Miten ennakollinen lastensuojeluilmoitus tehdään?	17
3.4.5.	Ilmoituksen kirjaaminen ja tallentaminen	18
4.	YHTEYDENOTTO SOSIAALIHUOLTOON AIKUISEN HENKILÖN TUEN TARPEEN ARVIOIMISEKSI JA ILMOITUS AIKUISEN HENKILÖN SOSIAALIHUOLLON TARPEESTA.....	18
4.1.	Säädösperusta	18
4.2.	Milloin yhteydenotto tai ilmoitus on tehtävä?	19
4.3.	Yhteydenoton tarkoitus.....	19
4.4.	Miten yhteydenotto ja ilmoitus tehdään?	20
4.5.	Yhteydenoton ja ilmoituksen kirjaaminen ja tallentaminen.....	20
4.6.	Ikästä henkilöä koskeva yhteydenotto.....	21
5.	SOSIAALIHUOLLON TYÖNTEKIJÄN ILMOITUS MUULLE VIRANOMAISELLE ASIAKKAAN TUEN TARPEESTA	21
6.	LAPSEN HUOMIOON OTTAMINEN AIKUISILLE SUUNNATUISSA PALVELUISSA	22
7.	VANHUSPALVELULAIN MUKAINEN ILMOITUS PALVELUNTARPEESTA.....	22
7.1.	Säädösperusta ja lähtökohdat	22
7.2.	Miten ilmoitus iäkkään henkilön palveluntarpeesta tehdään?	23
7.3.	Ilmoituksen kirjaaminen ja tallentaminen	24

8.	POTILASLAIN MUKAINEN OIKEUS ANTAA POLIISILLE TIETOJA HENKEÄ TAI TERVEYTTÄ KOSKEVASTA UHASTA.....	25
9.	OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLTOLAIN MUKAINEN YHTEYDENOTTO	25
10.	VELVOLLISUUS ILMOITTAA HANKKEILLA OLEVASTA TÖRKEÄSTÄ RIKOKSESTA.....	27
	LÄHTEITÄ.....	28

1. TÄMÄN OHJEEN TAVOITTEISTA, SISÄLLÖSTÄ JA RAJAUKSISTA¹

Tähän ohjeeseen on koottu tietoa tietyistä lastensuojelulain (417/2007), sosiaalihuoltolain (1301/2014) ja vanhuspalvelulain (980/2012)² mukaisista ilmoitus- ja yhteydenottovelvollisuuksista. Lisäksi käsitellään oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukainen mahdollisuus yhteydenottoon samoin kuin mahdollisuus ilmoittaa poliisille henkeä tai terveyttä koskevasta uhasta sekä velvollisuus ilmoittaa tietyistä hankkeilla olevista törkeistä rikoksista.

Rajauksista johtuu, että ohjeen ulkopuolelle jäävät esimerkiksi ajokorttilain (386/2011) 21 §:n, ampuma-aselain (1/1998) 114 §:n sekä terveydenhuollon laitteista ja tarvikkeista annetun lain (629/2010) 25 §:n mukaiset ilmoitusvelvollisuudet.

Ohje on laadittu ajatellen nimenomaan HUSin henkilökunnan toimintaa sekä HUSissa annettavan erikoissairaanhoidon ja harjoitettavan sosiaalityön näkökulmasta.

Tässä ohjeessa mainitut HUSin kuusi suomenkielistä ja kuusi ruotsinkielistä lomaketta ovat HUSin intranetissä kohdassa <https://husso.sharepoint.com/sites/10251/Sivut/Ilmoitus--ja-yhteydenotto-lomakkeita.aspx>. Lomakkeet ovat seuraavat (siinä järjestyksessä kuin niiden käyttöä selostetaan tässä asiakirjassa):

Suomenkieliset lomakkeet	De svenskspråkiga blanketterna
1) Lastensuojeluilmoitus	1sv) Barnskyddsanmälan
2) Ilmoitus poliisille epäilystä lapseen kohdistuneesta rikoksesta	2sv) Polisanmälan vid misstanke om brott mot barn
3) Yhteydenotto sosiaalihuoltoon lapsen/perheen tuen tarpeen arvioimiseksi	3sv) Kontakt med socialvården för bedömning av stödbehov hos barnet/familjen
4) Ennakollinen lastensuojeluilmoitus	4sv) Föregripande barnskyddsanmälan
5) Yhteydenotto sosiaalihuoltoon aikuisen henkilön tuen tarpeen arvioimiseksi / Ilmoitus aikuisen henkilön sosiaalihuollon tarpeesta	5sv) Kontakt med socialvården för bedömning av en vuxens stödbehov / Anmälan om en vuxens behov av socialvård
6) Ilmoitus iäkkään henkilön palveluntarpeesta	6sv) Anmälan om en äldre persons servicebehov

2. ILMOITUSTEN JA YHTEYDENOTTOJEN TAVOITTEISTA

Useimpien tässä ohjeessa tarkasteltavien ilmoitus- ja yhteydenottovelvollisuuksien tavoitteena on mahdollistaa tiedonkulku silloin, kun henkilöllä havaitaan todellinen tai mahdollinen tarve tuen tai palveluiden saamiseen. Perinteinen esimerkki ilmoitusvelvollisuudesta on lastensuojeluilmoitus, jolla saatetaan lastensuojeluviranomaisen tietoon huoli lapsen tilanteesta. Tämä ilmoitusvelvollisuuksien perinteinen, *huolen välittävä funktio* on edelleen tärkeä.

Puheena olevien velvollisuuksien toinen funktio on se, että ne *mahdollistavat tiedonkulun viranomaiselta toiselle*.

Kyseisillä velvollisuuksilla ja mahdollisuuksilla on edellä mainittujen perinteisten tehtävien lisäksi yhä tärkeämpi rooli palvelujärjestelmän yhteistyön käynnistäjänä. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukainen yhteydenotto sosiaalihuoltoon asiakkaan tuen tarpeen arvioimiseksi on tästä hyvä esimerkki samoin kuin oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) mukainen yhteydenotto. Silloin kun palvelujen järjestämiseen tarvitaan useita toimijoita, voidaan ilmoituksen tai yhteydenoton avulla käynnistää monialainen palvelujen antaminen.

Jos yhteydenotto lain velvoittamana tai muuten tehdään yhdessä asianomaisen henkilön kanssa, tällainen yhteistoiminta on omiaan pitämään yllä osapuolten välistä luottamusta ja helpottamaan mahdollista jatkotyöskentelyä.

¹ Tämän ohjeen perustana ja lähtökohtana on ollut OTM Susanna Lehden vuonna 2015 laatima luonnos *Opas lakisääteiset ilmoitusvelvollisuudet*.

² Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista.

Ilmoitus- ja yhteydenottovelvollisuuksien lukumäärä on lainsäädännön uudistuessa ja palvelujärjestelmän monimutkaistuessa kasvanut. Samalla tarve tiedonsiirtoon palvelujärjestelmän eri osien välillä on lisääntynyt.

Tiedonkulkuun sekä terveydenhuollossa että sosiaalialalla toisaalta merkittävästi vaikuttaa *laaja ja tiukka salassapito- ja vaitiolovelvollisuus*. Salassapito- ja vaitiolovelvollisuuksista ks. esimerkiksi

- potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 13 §,
- viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999), 22 ja 23 § sekä 24 §:n 1 momentin kohta 25 sekä
- sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 14 ja 15 §.

3. LASTENSUOJELULAIN MUKAISISTA ILMOITUKSISTA JA YHTEYDENOTOISTA

3.1. Lastensuojeluilmoitus

3.1.1. Lastensuojeluilmoituksen tekemisen säädösperusta

Tee lastensuojeluilmoitus, jos saat tehtävässäsi tietää alle 18-vuotiaasta, jonka

- hoidon ja huolenpidon tarve,
- kehitystä vaarantavat olosuhteet tai
- oma käyttäytyminen

edellyttää mahdollista lastensuojelutarpeen selvittämistä.

Tee ilmoitus viipymättä, kiireellisessä tilanteessa heti.

Velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen perustuu lastensuojelulain 25 §:ään, joka on tällainen:

”Ilmoitusvelvollisuus. Jonkin seuraavista tahoista palveluksessa tai luottamustoimessa oleva, vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai itsenäisenä ammatinharjoittajana toimiva sekä kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä:

- 1) sosiaali- ja terveydenhuolto tai lasten päivähoido;
- 2) opetustoimi;
- 3) nuorisotoimi;
- 4) poliisitoimi;
- 5) Rikosseuraamuslaitos;
- 6) palo- ja pelastustoimi;
- 7) sosiaalipalvelujen, lasten päivähoidon tai terveydenhuollon palvelujen tuottaja;
- 8) opetuksen tai koulutuksen järjestäjä;
- 9) seurakunta tai muu uskonnollinen yhdyskunta;
- 10) kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain (746/2011) 3 §:ssä tarkoitettu vastaanottokeskus tai järjestelykeskus;
- 11) hätäkeskustoimintaa harjoittava yksikkö;
- 12) koululaisten aamu- tai ilta- ja yötoimintaa harjoittava yksikkö;
- 13) Tulli;
- 14) rajavartiolaitos;
- 15) ulosottoviranomainen;
- 16) Kansaneläkelaitos.

Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen häntä mahdollisesti koskevien salassapitosäännösten estämättä.

Edellä 1 momentissa tarkoitetuilla henkilöillä on velvollisuus tehdä salassapitosäännösten estämättä ilmoitus poliisille, kun heillä on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu:

- 1) rikoslain (39/1889) 20 luvussa seksuaalirikoksena rangaistavaksi säädetty teko; tai
- 2) sellainen rikoslain 21 luvussa henkeen ja terveyteen kohdistuvana rikoksena rangaistavaksi säädetty teko, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Sen estämättä, mitä 1 ja 3 momentissa säädetään, on voimassa, mitä rippiin tai muuhun sielunhoitoon liittyvästä salassapitovelvollisuudesta erikseen säädetään tai määrätään.”

Mm. terveydenhuollon ammattihenkilöt siis ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä tekemään lastensuojeluilmoituksen. Palvelussuhteen laadulla ei ole merkitystä. Myös ao. organisaatioiden luottamushenkilöt ovat ilmoitusvelvollisia.

3.1.2. Milloin lastensuojeluilmoitus on tehtävä?

Lastensuojeluilmoitus on tehtävä viipymättä, kun saadaan tieto lapsesta (siis alle 18-vuotiaasta), jonka hoidon tai huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet taikka oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

Lastensuojelulain 25 §:n 1 momentissa mainittujen on tehtävä ilmoitus salassapitosäännösten estämättä.

Oleellinen on ilmoitusvelvollisen henkilön *oma arvio* lapsen tilanteesta. Mikäli hän arvioi lapsen saattavan olla vaarassa taikka hoidon tai huolenpidon tarpeessa, hänen on tehtävä lastensuojeluilmoitus. Kynnys ilmoituksen tekemiseen on syytä pitää riittävän matalana. Lapsen edulla on keskeinen merkitys.³

Ilmoitusvelvollisuutta ei poista esim. jonkin muun tahon ilmoitusvelvollisuus taikka tieto siitä, että lastensuojelun asiakkuus on jo alkanut, tai huoltajan vastustus.

Lastensuojeluilmoituksen tekemisen syyt voivat olla moninaisia. Esimerkkejä:

- Lapsen kohdistuva henkinen tai fyysinen pahoinpitely taikka niiden epäily tai uhka.
- Vanhempien vahingollinen toiminta- tai kasvatustapa suhteessa lapseen.
- Lapsen oma, häntä itseään vahingoittava käytös.
- Lapsen päihteiden käyttö tai itsetuhoinen käytös.
- Mielenterveysongelmat, joihin lapsi ei saa hoitoa.
- Hoivan ja huolenpidon puute (esim. piittaamattomuus lapsen terveydestä).
- Hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien osaamattomuus tai voimavarojen puute.
- Hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan mielenterveys- tai päihdeongelmat taikka niiden hoidon laiminlyöminen.

Kun lastensuojeluilmoituksen syynä on epäily lapsen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta tai lievää vakavammasta pahoinpitelystä, *on aina lisäksi tehtävä asiasta ilmoitus poliisille*. Poliisille ilmoittamista käsitellään tarkemmin jäljempänä kohdan 3.2. alakohdissa.

Tilanteen arviointiin voi tarvittaessa pyytää apua oman yksikön sosiaalityöntekijältä. Tällöin on huolehdittava, ettei ilmoituksen tekeminen kiireellisessä tilanteessa viivästy konsultoinnin vuoksi.

Lastensuojeluilmoituksen kautta saa kunnan sosiaalihuollosta vastaava toimielin tarvittavaa informaatiota, jonka perusteella kunnan viranhaltija arvioi ensin sen, onko lapsi kiireellisen lastensuojelun tarpeessa. Lisäksi kunnan viranhaltija tekee palvelutarpeen arvioinnin ja selvittää, onko lapsi lastensuojelun tarpeessa vai ovatko lapsi ja perhe autettavissa sosiaalihuollon muilla palveluilla.

³ Lapsen edusta lastensuojelun keskeisenä periaatteena ks. lastensuojelulain 4 §. Ks. myös sosiaalihuoltolain 5 § sekä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 10 §.

Lastensuojeluilmoitus ei siis välttämättä johda lastensuojelun asiakkuuteen, jos peruspalveluilla voidaan vastata lapsen ja perheen tarpeisiin.

Harkinnan mukaan voidaan lastensuojeluilmoituksen sijasta tehdä sosiaalihuoltolain 35 §:n mukainen yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi. Yhteydenotto korvaa lastensuojeluilmoituksen, mikäli se tehdään viipymättä ja jos yhteydenoton yhteydessä ilmoitetaan yhteydenottoon johtaneet syyt. Yhteydenotto tehdään yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa.⁴ – Mikäli tilanne on kiireellinen, tehdään lastensuojeluilmoitus.

3.1.3. Miten lastensuojeluilmoitus tehdään, kirjataan ja tallennetaan?

Ilmoitettaessa Apottia käyttäen:

- Lastensuojeluilmoitus tehdään käyttäen Apotissa määräys-toimintoa, jonka kautta tieto välittyy Apottia käyttävän ao. kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. Ilmoitus voidaan kiireellisessä tilanteessa ensin tehdä ensin puhelimitse, *jonka jälkeen käytetään lomaketta 1 tai 1sv* (tätä selostetaan jäljempänä).
- Ilmoituksen tekijä kirjaa ilmoituksen tekemisen ja sen syyt Apotin potilaskertomukseen. Alaikäisen tietojen näkymisen mahdollisesta *viivästämisestä* Omakannassa ks. tämän kohdan (3.1.3.) kolmanneksi viimeinen ja toiseksi viimeinen tekstikappale.
- Ilmoituksen tekijä huolehtii siitä, että ilmoitus siirtyy oman yksikön sosiaalityöntekijän työlisterille. Jos tämä ei ole mahdollista, ilmoituksen tekijän on tulostettava ilmoitus ja toimitettava se ao. sosiaalityöntekijälle.
- Sosiaalityöntekijä huolehtii ilmoituksen tallentamisesta HUSin asiankäsittelyjärjestelmään ja tarkastaa, että yhteydenottoa ja sen syitä koskeva merkintä on kirjattu potilaskertomukseen.

Ilmoitettaessa käyttäen lomaketta 1 tai 1sv:

- Lastensuojeluilmoitus tehdään HUSin lomakkeella *1) Lastensuojeluilmoitus* tai vastaavalla ruotsinkielisellä lomakkeella (1sv).⁵ Ilmoittaja lähettää täyttämänsä lomakkeen salattuna sähköpostina,⁶ faksaamalla tai kirjeitse lapsen kotikuntaan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. Jos ilmoittaminen virka-ajan ulkopuolella suoritetaan muutoin kuin kirjeitse, ilmoitus toimitetaan asianomaiseen sosiaalipäivystykseen. Ilmoitus voidaan kiireellisessä tilanteessa tehdä ensin puhelimitse (tästä jäljempänä).
- Ilmoitusten vastaanottamisessa on kuntakohtaisia eroja. Kuntakohtaiset yhteystiedot löytyvät sairaaloista, ja tarvittaessa neuvoja voi kysyä oman yksikön sosiaalityöntekijältä. Ilmoitukseen merkitään, mihin kunnan yksikköön se lähetetään. HUSin sosiaalityöntekijät neuvovat tarvittaessa ilmoituksen lähettämisessä.
- Kun täytetty ilmoituslomake on lähetetty vastaanottajalle, ilmoituksen tekijä kirjaa ilmoituksen tekemisen ja sen syyt potilaskertomukseen.
- Täytetty ilmoituslomake tai (kirjepostia käytettäessä) kopio siitä toimitetaan tämän jälkeen oman yksikön sosiaalityöntekijälle, joka tallentaa asiakirjan asiankäsittelyjärjestelmään. Alaikäisen tietojen näkymisen mahdollisesta *viivästämisestä* Omakannassa ks. tämän kohdan (3.1.3.) kolmanneksi viimeinen ja toiseksi viimeinen tekstikappale.
- Sosiaalityöntekijä tarkastaa, että yhteydenotosta ja sen syistä on kirjattu merkintä potilaskertomukseen.

Ilmoittamisesta puhelimitse:

- Lastensuojeluilmoitus voidaan kiireellisessä tilanteessa ensin tehdä puhelimitse. Tällöin ilmoittajan on valmistauduttava antamaan vastaanottajalle ilmoituslomakkeessa 1 tai 1sv tarkoitetut tiedot. Eri tahojen oikeusturva edellyttää, että suullisen ilmoituksen jälkeen *viipymättä tehdään samaa asiaa koskeva kirjallinen ilmoitus*.

⁴ Yhteydenottoa käsitellään kohdissa 3.3.1.–3.3.3.

⁵ Ruotsinkielinen lomake on *1sv) Barnskyddsanmälan*. Molemmat lomakkeet ovat HUSin intranetissä: <https://hussote.sharepoint.com/sites/10251/Sivut/Ilmoitus--ja-yhteydenottolomakkeita.aspx>

⁶ Sähköpostin salaamista koskeva ohje löytyy HUSin intranetsivuilta <https://hussote.sharepoint.com/sites/12045/Sivut/Salattu-sähköposti.aspx> sekä HUSin intranetistä haulla *salattu sähköposti*.

- Mikäli ilmoitus on tehty puhelimitse, kirjoittaa ilmoituksen tekijä ilmoituksen HUSin lomakkeelle *1) Lastensuojeluilmoitus* tai vastaavalle ruotsinkieliselle lomakkeelle.⁷ Kirjallisessa ilmoituksessa on aiheellista selvyiden vuoksi viitata puhelimitse tehtyyn ilmoitukseen. Ilmoittaja lähettää täyttämänsä lomakkeen salattuna sähköpostina⁸ taikka faksilla tai kirjeitse lapsen kotikuntaan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle sekä toimittaa ilmoituslomakkeen tai (kirjepostia käytettäessä) kopion siitä oman yksikkönsä sosiaalityöntekijälle.
- Ilmoitus toimitetaan lisäksi oman yksikön sosiaalityöntekijälle.
- Kirjaaminen potilaskertomukseen, tallentaminen asiankäsittelyjärjestelmään ja potilaskertomusmerkintöjen tekemisen tarkastaminen suoritetaan siten kuin selostetaan edellä kohdassa ” Ilmoitettaessa käyttäen lomaketta 1 tai 1sv”.

Riippumatta siitä, tehdäänkö lastensuojeluilmoitus Apottia käyttäen vai muulla tavalla, ilmoituksessa keskeistä on selostaa ilmoituksen syy eli se, miksi ilmoitusvelvollinen arvioi, että lastensuojelun tarve on syytä selvittää. Esimerkkejä:

- Mitkä asiat lapsen hoidon tarpeessa, olosuhteissa, käytöksessä tai vanhempien toiminnassa ovat herättäneet huolen? Miten niistä saatiin tietoa?
- Oliko lapsi käyttänyt päihteitä tai vahingoittanut itseään?
- Miksi lapsi oli sairaalassa ja mitä hänelle sairaalassa tehtiin?
- Jos lapsen kanssa oleva aikuinen oli päihtynyt, mitkä olivat promillet?

Lapsen informointi tapahtuu hänen ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti sekä hienovaraisesti. Tietojen antamista lapselle tulee aina arvioida lapsen edun näkökulmasta. Lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja hänen vanhemmistaan tai lapsesta itsestään, jotka voisivat vaarantaa lapsen kehitystä tai mielenterveyttä taikka tarpeettomasti hänen suhdettaan vanhempiinsa. Lapselle ei myöskään saa antaa sellaisia tietoja, joiden antaminen on kokonaisuutena arvioiden vastoin lapsen erittäin tärkeää yksityistä etua.⁹

Lapselle ei toisaalta saa luvata, että hänen kertomansa asiat jäävät vain lastensuojeluilmoituksen tekijän tietoon tai että niistä ei tarvitse enää myöhemmin puhua.

Tärkeää on huolehtia siitä, että lapsen olosuhteet ovat mahdollisimman turvalliset. Lapsen turvallisuuden tunnetta edistää se, että lapselle selitetään, mitä seuraavaksi konkreettisesti tapahtuu (esim., että sosiaalityöntekijä tulee haastattelemaan).

Alaikäisen *potilaan huoltajaa* on pääsääntöisesti informoitava ennen ilmoituksen tekemistä. Huoltajan informointi voidaan jättää tekemättä, mikäli asia on kiireellinen, jos huoltajaa ei tavoiteta taikka jos informoimisen perustellusti arvioidaan vaarantavan lapsen hyvinvointia tai turvallisuutta. Jos lapsi on potilaslain mukaisesti ja pätevästi kieltänyt terveydentilaansa ja hoitoaan koskevien tietojen antamisen huoltajalleen, ei huoltajaa terveydenhuollon taholta myöskään informoida ilmoituksen tekemisestä.¹⁰ Lapsi on tällöin arvioitu hoitonsa suhteen itsemäärääväksi, ja hän tekee itsenäisesti päätökset tietojensa luovuttamisesta.¹¹

Mikäli kuitenkin alaikäisen potilaan turvallisuus perustellusti edellyttäisi huoltajan välitöntä informointia, voidaan alaikäisen esittämän kiellon merkitystä ehkä joutua arvioimaan uudelleen. Uudelleenarviointi saattaisi mahdollisesti tulla kyseeseen esimerkiksi seuraavanlaisissa tilanteissa:

- Terveydenhuollon ammattihenkilö perustellusti olettaa alaikäisen potilaan huoltajalla olevan alaikäisen turvallisuuteen akuutisti vaikuttavaa tietoa alaikäisen vaarallisesta lääkeallergiasta, vaarallisesta piilevästä perinnöllisestä sairaudesta tms.

⁷ Ruotsinkielinen lomake on *1sv) Barnskyddsanmälan*. Molemmat lomakkeet ovat HUSin intranetissä: <https://hussote.sharepoint.com/sites/10251/Sivut/Ilmoitus--ja-yhteydenottolomakkeita.aspx>

⁸ Sähköpostin salaamista koskeva ohje löytyy HUSin intranetsivuilta <https://hussote.sharepoint.com/sites/12045/Sivut/Salattu-sähköposti.aspx> tai HUSin intranetistä haulla *salattu sähköposti*.

⁹ Lapsen mielipiteen selvittämisestä ja kuulemisesta ks. lastensuojelulain 20 §.

¹⁰ Huoltajan informointia *poliisille ilmoitettaessa* käsitellään tarkemmin kohdassa 3.2.7.

¹¹ *Alaikäisen potilaan* oikeudesta kieltää terveydentilaansa ja hoitoonsa koskevien tietojen antamisen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen säädetään potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 9 §:n 2 momentissa. *Sosiaalihuollon alaikäisen asiakkaan* mahdollisuudesta kieltää antamasta itseään koskevia tietoja lailliselle edustajalleen ks. sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 11 §:n 3 momentti.

- Hoitotoimenpiteen suorittamisen yhteydessä alaikäisen potilaan puheiden ja käyttäytymisen perusteella syntyy perusteltu epäily ja huoli siitä, kykeneekö alaikäinen huolehtimaan turvallisuutensa kannalta välttämättömästä jälkihoidosta.

Mahdollisiin uudelleenarviointeihin jouduttaessa olisi ylipäätään kyse pakkotilasta tai sellaiseen rinnastettavasta tilanteesta.

Mahdollinen uudelleenarviointi tehdään aina tilanne- ja tapauskohtaisesti. Tilannekohtaisessa arvioinnissa ja harkinnassa on otettava huomioon alaikäisen potilaan ikä, kehitystaso, mielipide ja hänen päätöksensä tueksi esittämänsä perustelut sekä asian laatu. Terveystieteiden ammattihenkilön tehtävänä on arvioida mm. perustelujen rationaalisuus, johdonmukaisuus ja painoarvo alaikäisen kokonaisajattelussa. Mitä vaarallisempia ja kauaskantoisempia seurauksia tilanteesta voi alaikäiselle olla, sitä korkeammalle hänen itsemääräämisensä kynnys tulisi asettaa. – Yksiköiden sosiaalityöntekijät ja HUSin lakimiehet neuvovat tarvittaessa.

Jos ilmoitus koskee tilannetta, jossa on syytä epäillä lapseen kohdistunutta seksuaalirikosta tai lievää vakavampaa pahoinpitelyrikosta ja poliisille on tehty asiasta ilmoitus tai sitä ollaan parhaillaan tekemässä, tieto tästä merkitään lastensuojeluilmoitukseen. Näin lastensuojeluviranomainen saa tiedon poliisille ilmoittamisesta eikä joudu käyttämään aikaa tuon osakysymyksen selvittämiseen.

Mikäli lastensuojeluilmoitus koskee *perheen sisäistä* kaltoinkohteluepäilyä tms., on syytä varoa, ettei tieto tutkinnasta mene huoltajille vahingossa tuon ilmoituksen kautta. *Alaikäisen tietojen näkymisen viivästämisestä Omakannassa* ks. <https://yhteistyotilat.fi/wiki08/pages/viewpage.action?pageId=56757099>.

Rikosepäilyjen osalta on syytä huomata myös *sairauskertomukseen kirjattujen tekstien* viivästäminen, mikäli kyseessä on perheen sisäinen epäily. Sairauskertomustekstit voivat olla osa esitutkintaineistoa, jonka käytöstä päättää poliisi.

Jos aikuispotilaan lapsesta on tehty lastensuojeluilmoitus, merkintä ilmoituksen tekemisestä kirjataan potilastietojärjestelmässä aikuisen tietoihin (lapsen potilastietoja ei avata).

3.2. Poliisille ilmoittaminen epäilystä seksuaalirikoksesta tai henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta

3.2.1. Ilmoitusvelvollisuus

Tee ilmoitus poliisille, jos sinulla tehtävissäsi tietoon tulneiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että alle 18-vuotiaaseen on kohdistettu

- seksuaalirikos tai
- sellainen henkeen ja terveyteen kohdistuva rikos, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Tee ilmoitus viipymättä ja kiireellisessä tilanteessa heti.

Ilmoitus voidaan tehdä ensin puhelimitse, mutta sen jälkeen on myös tuossa tapauksessa ilmoitus viipymättä tehtävä käyttäen HUSin lomaketta 2) *Ilmoitus poliisille epäilystä lapseen kohdistuneesta rikoksesta* tai vastaavalla ruotsinkielisellä lomakkeella (2sv).¹²

Tee poliisille ilmoittamisen lisäksi *aina myös lastensuojeluilmoitus*.

Alaikäisen tietojen näkymisen viivästämisestä Omakannassa ks. tämän ohjeen kohdan 3.2.7. viimeinen tekstikappale.

Lastensuojelulain 25 §:n 1 momentissa (ks. kohta 3.1.1.) mainitut ilmoitusvelvolliset ovat 25 §:n 3 momentin mukaan velvollisia tekemään ilmoituksen suoraan poliisille tietyistä lapseen kohdistuneista rikoksista. Lain mukaan ilmoitusvelvollisen on ilmoitettava poliisille

¹² Ruotsinkielinen lomake on 2sv) *Polisnämälän vid misstanke om brott mot barn*. Molemmat lomakkeet ovat HUSin intranetissä: <https://hus-sote.sharepoint.com/sites/10251/Sivut/Ilmoitus-ja-yhteydenottolomakkeita.aspx>

- kaikista epäillyistäkin seksuaalirikoksista (rikoslain 20 luku) samoin kuin
- sellaisista epäilyistä rikoslain 21 luvussa tarkoitetuista henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Ilmoitusvelvollisuus koskee tehtävässä saatuja tietoja ja on ammattinimikkeestä riippumatta sillä henkilöllä, jonka tietoon rikosepäily on tullut.

Epäilyn voivat herättää esimerkiksi lapsessa havaitut rikokseen viittaavat somaattiset löydökset taikka lapsen tai jonkun muun kertomat asiat.

Ilmoitus on tehtävä salassapitosäännösten estämättä ja viipymättä. Käytännössä ilmoitus on kiireellisessä tilanteessa tehtävä heti, kun epäilyn aiheuttaneet tiedot on saatu. Nopea toiminta voi olla tarpeen sekä lapsen suojaamiseksi että tutkinnan edellytysten turvaamiseksi.

Poliisille ilmoittamisen lisäksi on aina tehtävä myös lastensuojeluilmoitus.

Ilmoitusvelvollisuus koskee kaikkia lapsiin kohdistuneita rikoslain 20 luvussa mainittuja seksuaalirikoksia. Näitä ovat mm. raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalinen ahdistelu, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö, seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta sekä lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin.

Rikoslain 21 luvussa tarkoitettuja henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, ovat mm. heitteillepano, pahoinpitely, törkeä pahoinpitely, vaaran aiheuttaminen sekä törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu.

Pahoinpitelyrikoksissa voi tulla arvioitavaksi, onko asiassa syytä epäillä lievää pahoinpitelyä vai perusmuotoista pahoinpitelyä. Ilmoitusvelvollisuus koskee perusmuotoista pahoinpitelyä, mutta ei lievää pahoinpitelyä.

Pahoinpitelystä, joka siis on ilmoitusvelvollisuuden alainen, säädetään rikoslain 21 luvun 5 §:n 1 momentissa seuraavasti:

”Joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan, on tuomittava pahoinpitelystä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

Pahoinpitelystä on kyse esimerkiksi, jos lapseen on kohdistunut väkivaltaa, josta on aiheutunut vammoja, tai jos lievät teot ovat olleet jatkuvia ja lapsen turvallisuudesta on herännyt huoli.

Lievästä pahoinpitelystä, joka ei ole ilmoitusvelvollisuuden alainen, säädetään rikoslain 21 luvun 7 §:ssä näin:

”Jos pahoinpitely, huomioon ottaen väkivallan, ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen tai terveyden vahingoittamisen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, rikoksentekijä on tuomittava lievästä pahoinpitelystä sakkoon.”

Lievää pahoinpitelyä voivat olla esimerkiksi yksittäiset tukistamiset, läpsäisy ja ”luunapit” silloin, kun ne ovat asteeltaan lieviä, kun vammoja ei ole aiheutunut ja kun ei synny huolta lapsen turvallisuudesta.

Poliisille ilmoittamisessa noudatetaan niin sanottua *syytä epäillä* -kynnystä. Tämä tarkoittaa, että rikosta on syytä epäillä, kun asioita huolellisesti harkitseva henkilö havaintojensa perusteella päätyy tällaiseen tulokseen tai uhri kertoo rikoksen tapahtuneen taikka vammat viittaavat rikokseen.

– Huhuihin, kuulopuheisiin ja pitkälle vietyihin tulkintoihin tulee suhtautua varauksella.

Poliisia tai HUSin lakimiehiä on aiheellista konsultoida, mikäli velvollisuudesta tehdä ilmoitus tai siihen liittyvistä seikoista on epävarmuutta. Konsultaatio tapahtuu asianosaisten nimiä mainitsematta.¹³

3.2.2. Miten toimitaan, kun epäillään lapsen kohdistunutta rikosta?

Mikäli on syytä epäillä lapsen joutuneen jonkin lastensuojelulain 25 §:n 3 momentissa tarkoitetun rikollisen teon kohteeksi, on ilmoitus tehtävä välittömästi, jotta poliisi pääsee käynnistämään tutkinnan. Epäilyn heräämiseen tarvitaan joskus tiedon kertymistä eri lähteistä, mutta ilmoitus poliisille pitää silloinkin tehdä mahdollisimman ripeästi.

Jos lapsi kertoo seksuaalirikokseen taikka henkeen ja terveyteen kohdistuvaan rikokseen viittavista kokemuksista, toimi seuraavasti:

- Pyri suhtautumaan rauhallisesti, hyväksyvästi ja asiallisesti.
- Vältä vähättelyä, ylireagointia ja tuomitsemista. Kysy mahdollisimman vähän.
- Jos kysyt, käytä mahdollisimman neutraaleja ja avoimia kysymyksiä tarkentamaan lapsen jo kertomaa asiaa ("mitä tarkoitat x:llä?").
- Älä tuo keskusteluun uusia asioita. Kirjaa tarkasti, mitä lapsi kertoo. Kirjaa myös esittämäsi kysymykset.
- Käytä lapsen omia ilmaisuja, pitäydy tosiasioissa äläkä tulkitse.
- Älä keskustele epäilyyn liittyvistä asioista lapsen kuullen muiden kanssa.

Lisätietoja siitä, miten pitää toimia, kun epäily rikoksesta herää, löytyy intranetosoitteesta <https://www.hus.fi/hoidot-ja-tutkimukset/lapset-seksuaalisuus-ja-hyvaaksikaytto>. Kyseiset ohjeet on tarkoitettu erityisesti tilanteeseen, jossa herää epäily lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, mutta niitä voi soveltuvin osin hyödyntää myös epäiltäessä henkeen tai terveyteen kohdistunutta rikosta.

3.2.3. Miten poliisille ilmoitetaan?

Ilmoitus poliisille tehdään HUSin lomakkeella 2) *Ilmoitus poliisille epäilystä lapsen kohdistuneesta rikoksesta* tai vastaavalla ruotsinkielisellä lomakkeella (2sv).¹⁴

Kiireellisissä tapauksissa ilmoitus tehdään ensin puhelimitse poliisilaitokselle, ellei kyseessä ole peräti hätäkeskuspuhelua edellyttävä tilanne. Ao. poliisilaitos valitaan seuraavasti:

- a) Puhelu ensisijaisesti sille poliisilaitokselle, jonka toimialueella epäilty rikos on tehty.
- b) Ellei tekopaikkakunnasta ole varmuutta, soitetaan toissijaisesti sille poliisilaitokselle, jonka toimialueeseen rikoksesta epäillyn henkilön kotikunta kuuluu.
- c) Ellei rikoksesta epäillyn henkilön kotikunnastakaan ole varmuutta, soitetaan sille poliisilaitokselle, jonka toimialueeseen kyseisen lapsen kotikunta kuuluu.

Puhelimitse ilmoitettaessa on valmistauduttava antamaan vastaanottajalle ilmoituslomakkeessa tarkoitetut tiedot. Samassa yhteydessä voidaan poliisilta saada virka-apupyyntö lapsen tutkimiseen.¹⁵ Täytetty lomake toimitetaan poliisille myös silloin, kun ilmoitus on ensin tehty puhelimitse. Lomakkeessa on selvyiden vuoksi syytä viitata puhelimitse tehtyyn ilmoitukseen.

Poliisille ilmoitettaessa käytetään siis *joka tapauksessa* lomaketta 2 tai 2sv. Ilmoittaja lähettää täyttämänsä lomakkeen salattuna sähköpostina¹⁶ taikka faksilla tai kirjeitse poliisille. Ao. poliisilaitos

¹³ Terveystieteiden ja poliisin välisestä tietojenvaihdosta yleisemmin ks. *HUSin ohje poliisin ja terveydenhuollon tietojenvaihtoon*:

https://hussote.sharepoint.com/sites/00006/jyl_ohjeet/JYLohjeiden%20liitteet/Johtajaylil%C3%A4%C3%A4k%C3%A4rin%20ohje%202015%208/HUSin%20ohje%20poliisin%20ja%20terveydenhuollon%20tietojenvaihtoon%20JYL-OHJE%20-p%C3%A4ivitys%2022112020.pdf

¹⁴ Ruotsinkielinen lomake on 2sv) *Polisanmälan vid misstanke om brott mot barn*. Kumpikin lomake on HUSin intranetissä: <https://hussote.sharepoint.com/sites/10251/Sivut/Ilmoitus-ja-yhteydenotto-lomakkeita.aspx>

¹⁵ Poliisille annettavasta virka-apusta ks. poliisilain (872/2011) 9 luvun 2 §.

¹⁶ Sähköpostin salaamista koskeva ohje löytyy HUSin intranetsivuilla <https://hussote.sharepoint.com/sites/12045/Sivut/Salattu-sähköposti.aspx> tai HUSin intranetistä haulla *salattu sähköposti*.

määräytyy edellä esitettyjen kohtien a–c mukaisesti. Poliisilaitoksen osoitetiedot on syytä varmistaa ennen lähettämistä.

Ilmoituksessa on keskeistä mahdollisimman tarkasti kuvata ilmoituksen syy. Ilmoituksesta tulee mahdollisuuksien mukaan ilmetä esimerkiksi,

- mitä on tapahtunut ja miksi ilmoitusvelvollinen epäilee lapseen kohdistuneen rikos,
- mistä ja keneltä asiat ovat tulleet ilmoitusvelvollisen tietoon sekä mitä tämä henkilö on sanatarkasti kertonut,
- mitä lapsi on sanatarkasti kertonut,
- mitä lapselta on sanatarkasti kysytty,
- onko lapsessa havaittu vammoja,
- jos vammoja on havaittu, niin mitä vammoja, ja miten vammat on dokumentoitu,
- ketä teosta epäillään sekä
- mikä on epäillyn teon ajankohta ja paikka, jos ne ovat tiedossa.

Ilmoituksessa on hyödyllistä mainita myös lapsen äidinkieli ja mahdolliset erityisominaisuudet (esim. kehitysvammaisuus ja siihen liittyvät näkökohdat).

Älä enemmälti haastattele lasta asiasta epäilyn heräämisen jälkeen. Tutkinnan suorittaminen on poliisin tehtävä.

3.2.4. Ilmoituksen kirjaaminen ja tallentaminen

Kun täytetty ilmoituslomake on lähetetty poliisille, ilmoituksen tekijä kirjaa ilmoituksen tekemisen ja sen syyt tiivistetysti potilaskertomukseen. Asiaan liittyvät potilaskertomustekstit on viivästettävä, mikäli tutkinnanjohtaja sitä edellyttää.

Täytetty ilmoituslomake tai (kirjepostia käytettäessä) kopio siitä toimitetaan oman yksikön sosiaalityöntekijälle, joka tallentaa asiakirjan asiankäsittelyjärjestelmään. Sosiaalityöntekijä tarkastaa, että yhteydenotosta ja sen syistä on kirjattu merkintä potilaskertomukseen.

3.2.5. Lapsen tutkiminen terveydenhuollossa

Lasta koskevat tutkimukset on tärkeää dokumentoida ja kirjata huolellisesti. Mahdollisuuksien mukaan on käytettävä teknisiä apuvälineitä (esim. valokuvaamista). Tämä edesauttaa asian selvittämistä samoin kuin lapsen, huoltajien ja ammattilaisten sekä mahdollisesta rikoksesta epäillyn oikeusturvan toteutumista.

Tutkimukset suoritetaan lähtökohtaisesti huoltajan tai hoitonsa suhteen itsemääräävän lapsen suostumuksella. Poliisilta voidaan tarvittaessa saada virka-apupyyntö.¹⁷ Huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen tutkiminen tapahtuu lastensuojeluviranomaisen luvalla.

3.2.6. Lisäksi aina lastensuojeluilmoitus

Nyt puheena olevissa tilanteissa on poliisille ilmoittamisen lisäksi *aina viivytyksettä tehtävä lastensuojeluilmoitus*. Näin varmistetaan lapsen hyvinvoinnin edistämisen kannalta tarpeellisten palveluiden saanti. Kaiken aikaa on keskeistä huolehtia lapsen turvallisuudesta ja hänen etunsa toteutumisesta.

Lastensuojeluilmoitus tehdään Apotissa taikka HUSin lomakkeella 1) *Lastensuojeluilmoitus* tai vastaavalla ruotsinkielisellä lomakkeella (1sv, ks. kohta 3.1.3.). Kyseistä HUSin lomaketta käytettäessä siihen merkitään tieto poliisille ilmoittamisesta sille varattuun kohtaan, jotta lastensuojelu-

¹⁷ Poliisille annettavasta virka-avusta ks. poliisilain (872/2011) 9 luvun 2 §.

viranomainen saa tiedon poliisille ilmoittamisesta. Näin lastensuojeluviranomaisen aikaa ei kulu kyseisen seikan selvittämiseen.

Jos lastensuojeluilmoitus tehdään Apottia käyttäen, tieto poliisille ilmoittamisesta pitää merkitä ilmoituksen tekstiosuuteen. Kun epäillään lapsen kohdistunutta rikosta, on myös lastensuojeluilmoitusta kirjattaessa muistettava viivästämishojeet (ks. kohta 3.2.7).

3.2.7. Lapsen ja huoltajien informoiminen poliisille ilmoittamisesta

Lasta informoidaan hänen ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti. Lapselle annettavan tiedon pitää olla totuudenmukaista ja luotettavaa. Lapselle ei saa luvata, että hänen kertomansa asiat jäävät vain ilmoituksen tekijän tietoon tai että niistä ei tarvitse enää myöhemmin puhua. Tärkeää on huolehtia siitä, että lapsen olosuhteet ovat mahdollisimman turvalliset. Lapsen informoimista käsitellään myös edellä kohdassa 3.1.3.

Mikäli rikosepäily kohdistuu huoltajaan taikka muuhun lapsen lähipiirissä olevaan henkilöön, pitää huoltajille ilmoittamisesta ensin neuvotella poliisin ja lastensuojeluviranomaisen kanssa. Ilmoittamiseen tarvitaan poliisin lupa. – Alaikäisen tietojen näkymisen viivästämisestä Omakannassa ks. <https://yhteistyotilat.fi/wiki08/pages/viewpage.action?pageId=56757099>.

Mikäli teosta epäilty ei kuulu lapsen lähipiiriin, huoltajille kerrotaan heränneistä epäilyistä sekä velvollisuudesta ilmoittaa asiasta poliisille ja lastensuojeluviranomaiselle. Rikoksen uhriksi mahdollisesti joutuneen lapsen kannalta on huoltajien antama turva ensiarvoisen tärkeää. Jos lapsi on potilaslain mukaisesti ja pätevästi kieltänyt terveydentilaansa ja hoitoaan koskevien tietojen antamisen huoltajalleen, ei huoltajaa terveydenhuollon taholta kuitenkaan informoida ilmoituksen tekemisestä. Lapsi on tällöin arvioitu hoitonsa suhteen itsemäärääväksi, ja hän tekee itsenäisesti päätökset tietojensa luovuttamisesta.¹⁸

Mikäli kuitenkin alaikäisen potilaan turvallisuus perustellusti edellyttäisi huoltajan välitöntä informointia, voidaan alaikäisen esittämän kiellon merkitystä ehkä joutua arvioimaan uudelleen. Uudelleenarviointi saattaisi mahdollisesti tulla kyseeseen esimerkiksi seuraavanlaisissa tilanteissa:

- Terveydenhuollon ammattihenkilö perustellusti olettaa alaikäisen potilaan huoltajalla olevan alaikäisen turvallisuuteen akuutisti vaikuttavaa tietoa alaikäisen vaarallisesta lääkeallergiasta, vaarallisesta piilevästä perinnöllisestä sairaudesta tms.
- Hoitotoimenpiteen suorittamisen yhteydessä alaikäisen potilaan puheiden ja käyttäytymisen perusteella syntyy perusteltu epäily ja huoli siitä, kykeneekö alaikäinen huolehtimaan turvallisuutensa kannalta välttämättömästä jälkihoidosta.

Mahdollisiin uudelleenarviointeihin jouduttaessa olisi ylipäätään kyse pakkotilasta tai siihen rinnastettavasta tilanteesta. Uudelleenarviointi tehdään aina tilanne- ja tapauskohtaisesti. Tilannekohtaisessa arvioinnissa ja harkinnassa on otettava huomioon alaikäisen potilaan ikä, kehitystaso, mielipide ja hänen päätöksensä tueksi esittämänsä perustelut sekä asian laatu. Terveydenhuollon ammattihenkilön kokonaisuutena arvioida mm. perustelujen rationaalisuus, johdonmukaisuus ja painoarvo alaikäisen kokonaisajattelussa. Mitä vaarallisempia ja kauaskantoisempia seurauksia tilanteesta voi alaikäiselle olla, sitä korkeammalle hänen itsemääräämisensä kynnys tulisi asettaa. – Yksiköiden sosiaalityöntekijät ja HUSin lakimiehet neuvovat tarvittaessa.

Huoltajaa ei informoida, jos informoimisen perustellusti arvioidaan vaarantavan lapsen hyvinvointia tai turvallisuutta. Rikoksesta epäilty voi esimerkiksi painostaa tai uhkailla lasta taikka tuhota mahdollista todistusaineistoa.

Huoltajien informointi voidaan jättää tekemättä myös, jos asia on kiireellinen.

Mikäli lapsen huoltajille ei voida heti ilmoittaa rikosepäilyistä eikä ilmoituksen tekemisestä, on yhdessä lastensuojeluviranomaisen kanssa selvítettävä, miten lapsen turvallisuudesta ja hyvinvoinnista huolehditaan.

¹⁸ *Alaikäisen potilaan* oikeudesta kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen säädetään potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 9 §:n 2 momentissa. *Sosiaalihuollon alaikäisen asiakkaan* mahdollisuudesta kieltää antamasta itseään koskevia tietoja lailliselle edustajalleen ks. sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 11 §:n 3 momentti.

Perheen sisäistä rikosta epäiltäessä:

- On syytä varoa, ettei tieto poliisille ilmoittamisesta tai tutkinnasta mene huoltajille vahingossa po. ilmoituksen kautta. *Alaikäisen tietojen näkymisen viivästämisestä Omakanassa* ks. <https://yhteistyotilat.fi/wikio8/pages/viewpage.action?pageId=56757099>.
- On huomattava myös *sairauskertomuksen tekstien viivästäminen*. Sairauskertomustekstit voivat olla osa esitutkinta-aineistoa, jonka käytöstä päättää poliisi.

3.2.8. Poliisin rooli ja mahdollinen tutkinta

Saamansa ilmoituksen perusteella poliisi harkitsee esitutkintalain (805/2011) nojalla, onko esitutkinta toimitettava. Esitutkinta on toimitettava, jos poliisille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty.¹⁹

Poliisi ilmoittaa epäillyn rikoksen uhrille taikka hänen huoltajalleen tai edunvalvojalleen, jos esitutkintaan ei ryhdytä.

3.3. Yhteydenotto sosiaalihuoltoon lapsen/perheen tuen tarpeen arvioimiseksi

3.3.1. Milloin lastensuojeluilmoituksen sijasta voidaan tehdä yhteydenotto sosiaalihuoltoon?

Tee viipymättä yhteydenotto sosiaalihuoltoon lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi lastensuojeluilmoituksen sijaista, kun arvioit,

- että ilmoitusvelvollisuus voidaan toteuttaa yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa ja
- että on hyödyllistä turvata lapsen ja vanhemman kanssa tehtävä yhteistyö jatkossa.

Tee yhteydenotto yhtä ripeästi kuin lastensuojeluilmoitus ja kirjaa siihen yhteydenoton syyt.

Elleivät yhteydenoton edellytykset täyty, mutta reagoimisen tarvetta kuitenkin on, tee lastensuojeluilmoitus.

Lastensuojeluilmoituksen sijasta voidaan tietyin edellytyksin tehdä sosiaalihuoltolain 35 §:n mukainen yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi. Mahdollisuudesta säädetään lastensuojelulain 25 a §:ssä:

”Yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi. Edellä 25 §:ssä tarkoitettu ilmoitusvelvollisuus voidaan toteuttaa salassapitosäännösten estämättä myös yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa tehtynä sosiaalihuoltolain 35 §:n mukaisena yhteydenottona tuen tarpeen arvioimiseksi edellyttäen, että:

- 1) yhteydenotto tehdään viipymättä; ja
- 2) yhteydenoton yhteydessä 25 §:n 1 momentissa tarkoitettu ilmoitusvelvollinen henkilö ilmoittaa yhteydenottoon johtaneet syyt.”

Yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi korvaa lastensuojeluilmoituksen, mikäli yhteydenotto tehdään *viipymättä* ja jos siinä ilmoitetaan *yhteydenottoon johtaneet syyt*. Tämä tarkoittaa,

- että yhteydenotto on tehtävä yhtä nopeasti kuin vastaavan kaltaisissa tilanteissa tehtävät lastensuojeluilmoitukset ja
- että yhteydenottoon kirjataan (kuten lastensuojeluilmoitukseenkin) ne huolenaiheet ja syyt, jotka ilmoitusvelvollinen tilanteessa havaitsee.

¹⁹ Ks. esitutkintalain 3 luvun 3 §.

Yhteydenoton tarkoituksena on, että ilmoitusvelvollisuuden päämäärä voidaan toteuttaa ajoissa sekä yhteistyössä lapsen tai hänen vanhempiansa kanssa silloin, kun se on lapsen edun näkökulmasta mahdollista. Tavoitteena on turvata yhteistyö ja palvelun jatkuvuus sen sijaan, että tehtäisiin lastensuojeluilmoitus (mahdollisesti asianosaisten tietämättä). Yhteydenotto voi soveltua esimerkiksi tapauksiin, joissa vanhemmat ovat yhdessä valmiit selvittämään sopivaa palvelua tai tukea perheensä tilanteeseen.

Yhteydenoton kautta sosiaalihuolto saa tarvittavaa informaatiota lapsen huolenpidon ja hoivan turvaamiseksi sekä kykenee tietojen perusteella tekemään alustavan arvion palveluntarpeesta. Palvelutarpeen arvioissa kunnan viranhaltija ottaa kantaa palvelutarpeeseen, mm. siihen, onko lapsi lastensuojelun tarpeessa vai onko perhe autettavissa sosiaalihuollon muilla palveluilla. Yhteydenotto ei välttämättä johda lastensuojelun palveluihin, jos peruspalveluilla (kuten kotipalvelulla tai perhetöllä) voidaan vastata lapsen ja perheen tarpeisiin.

Yhteydenotto tehdään yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa. Mikäli vanhempiin ei saada yhteyttä yhteydenoton tekemiseksi tai asia on kiireellinen, on syytä tehdä lastensuojeluilmoitus.

3.3.2. Yhteydenotto silloin, kun lastensuojelutarpeen selvittäminen ei ole tarpeen

Yhteydenottoa sosiaalihuoltoon voidaan käyttää ”matalan kynnyksen” ohjaukseen myös silloin, kun lapsen tai perheen sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, mutta syytä mahdolliseen lastensuojelutarpeen selvittämiseen ei ole. Tällöin yhteydenotto on hyvä työväline lapsen ja perheen kanssa tehtävään yhteistyöhön. Yhteydenottoa voidaan käyttää esimerkiksi tilanteissa, joissa terveydenhuollossa havaitaan mahdollinen vammaispalvelujen tarve, mutta palveluja ei ole tai ne eivät ole riittäviä.

Yhteydenoton avulla tuetaan ja varmistetaan tarpeenmukaisen palvelukokonaisuuden aikaansäämistä ja edesautetaan viranomaisten tiedonsaantia. Yhteydenotto voi toimia myös yhteisen palvelusuunnitteluprosessin käynnistäjänä.

Miten yhteydenotto sosiaalihuoltoon lapsen/perheen tuen tarpeen arvioimiseksi tehdään?

Yhteydenotto Apottia käyttäen:

- Yhteydenotto tehdään Apotissa, jonka kautta tieto välittyy Apottia käyttävän ao. kunnan kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle.
- Yhteydenoton tekijä huolehtii siitä, että yhteydenotto siirtyy oman yksikön sosiaalityöntekijän työlisterille. Jos tämä ei ole mahdollista, yhteydenoton tekijän on tulostettava kyseinen asiakirja ja toimitettava se oman yksikön sosiaalityöntekijälle.
- Yhteydenottoa *puhelimitse* selostetaan jäljempänä.

Yhteydenotto käyttäen lomaketta 3 tai 3sv:

- Yhteydenotto tehdään lomakkeella 3) *Yhteydenotto sosiaalihuoltoon lapsen/perheen tuen tarpeen arvioimiseksi* tai vastaavalla ruotsinkielisellä lomakkeella (3sv).²⁰
- Yhteydenottaja lähettää yhteydenottolomakkeen salattuna sähköpostina²¹ taikka faksilla tai kirjeitse lapsen kotikuntaan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle. Jos yhteydenotto virka-ajan ulkopuolella tehdään muutoin kuin kirjeitse, yhteydenotto toimitetaan asianomaiseen sosiaalipäivystykseen.
- Yhteydenottojen vastaanottamisessa on kuntakohtaisia eroja. Kuntakohtaiset yhteystiedot löytyvät sairaaloista, ja tarvittaessa neuvoja voi kysyä oman yksikön sosiaalityöntekijältä. Yhteydenottolomakkeeseen merkitään, mihin kunnan yksikköön se lähetetään.
- Yhteydenottoa *puhelimitse* selostetaan seuraavassa.

²⁰ Ruotsinkielinen lomake on 3sv) *Kontakt med socialvården för bedömning av stödbehov hos barnet/familjen*. Kumpikin lomake on HUSin intranetissä: <https://hussote.sharepoint.com/sites/10251/Sivut/Ilmoitus--ja-yhteydenottolomakkeita.aspx>

²¹ Sähköpostin salaamista koskeva ohje löytyy HUSin intranetsivuilla <https://hussote.sharepoint.com/sites/12045/Sivut/Salattu-sähköposti.aspx> tai HUSin intranetistä haulla *salattu sähköposti*.

Yhteydenotto puhelimitse:

- Kiireellisissä tilanteissa voidaan yhteydenotto ensin tehdä puhelimitse. Mikäli yhteydenotto on tehty puhelimitse, yhteydenottaja mahdollisimman pian sen jälkeen täyttää HUSin lomakkeen 3) *Yhteydenotto sosiaalihuoltoon lapsen/perheen tuen tarpeen arvioimiseksi* tai vastaavan ruotsinkielisen lomakkeen 3sv.²² Lomakkeessa on aiheellista selvyyden vuoksi viitata puhelimitse tehtyyn yhteydenottoon.
- Yhteydenottaja lähettää yhteydenottolomakkeen lapsen kotikuntaan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle varmennukseksi puhelimitse tehdystä yhteydenotosta.

Riippumatta siitä, millä tavalla yhteydenotto tehdään, on keskeistä kuvata, miksi yhteydenottaja arvioi, että tuen tarve on syytä selvittää. Esimerkkejä:

- Mitkä asiat lapsen hoidossa, olosuhteissa tai käytöksessä taikka vanhempien toiminnassa ovat herättäneet huolen?
- Miten em. huolenaiheista saatiin tietoa?

3.3.3. Yhteydenoton kirjaaminen ja tallentaminen**Kun yhteydenotto on tehty Apottia käyttäen:**

- Kun yhteydenotto on tehty ja välitetty eteenpäin Apotissa, yhteydenoton tekijä kirjaa yhteydenoton tekemisen ja sen syyt Apotin potilaskertomukseen.
- Sosiaalityöntekijä huolehtii yhteydenoton tallentamisesta HUSin asiankäsittelyjärjestelmään ja tarkastaa, että yhteydenotosta ja sen syistä on kirjattu merkintä potilaskertomukseen.

Kun yhteydenotto on tehty lomaketta 3 tai 3sv käyttäen:

- Kun täytetty yhteydenottolomake on lähetetty vastaanottajalle, yhteydenoton tekijä kirjaa yhteydenoton tekemisen ja sen syyt potilaskertomukseen.
- Täytetty yhteydenottolomake tai (kirjepostia käytettäessä) kopio siitä toimitetaan tämän jälkeen oman yksikön sosiaalityöntekijälle, joka tallentaa asiakirjan asiankäsittelyjärjestelmään. Sosiaalityöntekijä tarkastaa, että yhteydenotosta ja sen syistä on kirjattu merkintä potilaskertomukseen.

Täysi-ikäistä henkilöä koskevaa yhteydenottoa käsitellään tämän ohjeen luvussa 4.

3.4. Ennakollinen lastensuojeluilmoitus**3.4.1. Ennakollisen lastensuojeluilmoituksen säädösperusta**

Lastensuojelulain 25 c §:

”Ennakollinen lastensuojeluilmoitus. Ennen lapsen syntymää 25 §:n 1 momentissa mainittujen henkilöiden on salassapitosäännösten estämättä tehtävä ennakollinen lastensuojeluilmoitus, jos on perusteltua syytä epäillä, että syntävä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen.

Kiireellisissä tapauksissa päivystävän sosiaaliviranomaisen on arvioitava viipymättä ennakollisen lastensuojeluilmoituksen kohteena olevien henkilöiden sosiaalipalvelujen tarve. Yhteistyössä lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa voidaan arvioida myös välittömästi lapsen syntymän jälkeen tarvittavat sosiaalipalvelut.

Lastensuojeluasia tulee vireille ja lastensuojeluasiakkuus alkaa lapsen syntymän jälkeen siten kuin 26 ja 27 §:ssä säädetään.”

²² Ruotsinkielinen lomake on 3sv) *Kontakt med socialvården för bedömning av stödbehov hos barnet/familjen*. Kumpikin lomake on HUSin intranetissä: <https://hussote.sharepoint.com/sites/10251/Sivut/Ilmoitus--ja-yhteydenottolomakkeita.aspx>

Tee ennakollinen lastensuojeluilmoitus, jos sinulla perusteltua syytä epäillä, että syntyvä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen.

Tee ilmoitus ensisijaisesti yhdessä odottavan äidin kanssa. Jos tämä ei ole mahdollista, informoi odottavaa äitiä ilmoituksesta.

3.4.2. Milloin ennakollinen lastensuojeluilmoitus on tehtävä?

Ennakollinen lastensuojeluilmoitus on tehtävä, kun on perusteltua syytä epäillä, että syntyvä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen. Ilmoitusvelvollisuus koskee tilanteita, joissa ilmoitusvelvollisella on lähes varmaa tietoa tulevasta tuen tarpeesta. Ilmoituskynnys on siis korkeampi kuin varsinaisen lastensuojeluilmoituksen tekemisessä.

Ennakollinenkin lastensuojeluilmoitus tehdään salassapitosäännösten estämättä.

Ilmoituksessa kuvataan ne asiat, joiden takia ilmoittaja perustellusti epäilee, että lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi synnyttyään. Ilmoituksen perusteena voi olla esimerkiksi tieto lapsen äidin päihdeongelmasta, vakavasta mielenterveyden häiriöstä tai näköpiirissä olevasta vapausrangaistuksesta. Yksiköiden sosiaalityöntekijät auttavat arvioinnissa tarvittaessa.

Ilmoitus tehdään ensisijaisesti yhdessä odottavan äidin kanssa. Tällä menettelyllä pyritään suojaamaan asiakassuhteen luottamuksellisuutta ja mahdollisuutta työskennellä lapsen edun mukaisesti jatkossakin.

Mikäli ilmoituksen tekeminen yhdessä odottavan äidin kanssa ei ole mahdollista, odottavaa äitiä informoidaan ilmoituksen tekemisestä.

Ennakollisen lastensuojeluilmoituksen tekemiseen velvollisia ovat samat tahot kuin lastensuojeluilmoituksen tekemiseen (ks. kohta 3.1.1.).

3.4.3. Ennakollisen lastensuojeluilmoituksen tarkoitus

Ennakollisen lastensuojeluilmoituksen perusteella mahdolliset lastensuojelun tukitoimet voidaan suunnitella jo ennen lapsen syntymää. Kiireellisissä tapauksissa arvioi päivystävä sosiaaliviranomainen viipymättä ilmoituksen kohteena olevien henkilöiden sosiaalipalvelujen tarpeen.

Ilmoituksen ensisijainen tarkoitus on turvata odottavalle äidille ja lapsen tulevalle perheelle tukitoimet. Välittömästi lapsen syntymän jälkeen tarvittavia tukitoimia voivat olla esimerkiksi lapsen sijoittaminen kuntouttavaan yksikköön yhdessä vanhemman kanssa, tehostettu perhetyö lapsen kotona tai kiireellinen sijoitus. Ilmoittajan ei tarvitse arvioida, millaiset toimenpiteet olisivat kussakin tilanteessa tarpeen, vaan tämä on lastensuojeluviranomaisen tehtävänä.

Raskaana olevien naisten ja syntyvien lasten asema korostuu myös terveydenhuoltolain (1326/2010) 70 §:n 1 momentissa, joka on tällainen:

”Terveydenhuollon viranomaisten on järjestettävä välttämättömät palvelut raskaana olevien naisten ja syntyvien lasten erityiseksi suojelemiseksi. Palvelut on järjestettävä yhteistyössä sosiaalihuollon viranomaisten kanssa.”

3.4.4. Miten ennakollinen lastensuojeluilmoitus tehdään?

Ilmoittaminen kuntaan, joka käyttää Apottia:

- Ennakollinen lastensuojeluilmoitus täytetään Apotissa, jonka kautta ilmoitus välittyy odottavan äidin kotikuntaan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle.

- Ilmoituksen tekijä huolehtii siitä, että ilmoitus siirtyy oman yksikön sosiaalityöntekijän työlle. Jos tämä ei ole mahdollista, ilmoituksen tekijän on tulostettava ilmoitus ja toimitettava se oman yksikön sosiaalityöntekijälle.

Ilmoittaminen kuntaan, joka ei käytä Apottia:

- Ennakollinen lastensuojeluilmoitus tehdään lomakkeella 4) *Ennakollinen lastensuojeluilmoitus* tai vastaavalla ruotsinkielisellä lomakkeella (4sv).²³
- Ilmoituksen tekijä lähettää ilmoituksen salattuna sähköpostina²⁴ taikka faksilla tai kirjeitse odottavan äidin kotikuntaan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. Jos ilmoittaminen virka-ajan ulkopuolella suoritetaan muutoin kuin kirjeitse, ilmoitus toimitetaan asianomaiseen sosiaalipäivystykseen.
- Ilmoitusten vastaanottamisessa on kuntakohtaisia eroja. Kuntakohtaiset yhteystiedot löytyvät sairaaloista, ja tarvittaessa neuvoja voi kysyä oman yksikön sosiaalityöntekijältä. Ilmoitukseen merkitään, mihin kunnan yksikköön se lähetetään. – Yksiköiden sosiaalityöntekijät neuvovat tarvittaessa ilmoituksen lähettämisessä.

3.4.5. Ilmoituksen kirjaaminen ja tallentaminen

Kun ilmoitus on tehty Apottia käyttäen:

- Ilmoituksen tekijä kirjaa ilmoituksen tekemisen ja sen syyt Apotin potilaskertomukseen.
- Sosiaalityöntekijä huolehtii ilmoituksen tallentamisesta HUSin asiankäsittelyjärjestelmään ja tarkastaa, että ilmoitusta ja sen syitä koskeva merkintä on kirjattu potilaskertomukseen.

Kun ilmoitus on tehty käyttäen lomaketta 4 tai 4sv:

- Kun täytetty ilmoituslomake on lähetetty vastaanottajalle, ilmoituksen tekijä kirjaa ilmoituksen tekemisen ja sen syyt potilaskertomukseen.
- Täytetty ilmoituslomake tai (kirjepostia käytettäessä) kopio siitä toimitetaan tämän jälkeen oman yksikön sosiaalityöntekijälle, joka tallentaa asiakirjan asiankäsittelyjärjestelmään.
- Sosiaalityöntekijä myös tarkastaa, että ilmoitusta ja sen syitä koskeva merkintä on kirjattu potilaskertomukseen.

4. YHTEYDENOTTO SOSIAALIHUOLTOON AIKUISEN HENKILÖN TUEN TARPEEN ARVIOIMISEKSI JA ILMOITUS AIKUISEN HENKILÖN SOSIAALIHUOLLON TARPEESTA

4.1. Säädosperusta

Velvollisuus tehdä yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi ja velvollisuus ilmoittaa sosiaalihuollon tarpeesta perustuvat sosiaalihuoltolain 35 §:ään, joka on tällainen:

”Yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi. Jos terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö, sosiaalikirjuri tai taikka sosiaalitoimen, opetustoimen, liikuntatoimen, lasten päivähoidon, pelastuslaitoksen, Hätäkeskuslaitoksen, Tullin, poliisin, Rikosseuraamuslaitoksen, työ- ja elinkeinoviranomaisen, Kansaneläkelaitoksen tai ulosottoviranomaisen palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, hänen on ohjattava henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteyttä kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jotta tuen tarve arvioitaisiin.

Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä välttämättä

²³ Ruotsinkielinen lomake on 4sv) *Föregripande barnskyddsanmälan*. Kumpikin lomake on HUSin intranetissä: <https://hussote.sharepoint.com/sites/10251/Sivut/Ilmoitus--ja-yhteydenottolomakkeita.aspx>

²⁴ Sähköpostin salaamista koskeva ohje löytyy HUSin intranetsivuilla <https://hussote.sharepoint.com/sites/12045/Sivut/Salattu-sähköposti.aspx> tai HUSin intranetistä haulla *salattu sähköposti*.

vaatii, 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden on tehtävä ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta salassapitosäännösten estämättä viipymättä.

Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä ilmoituksen häntä koskevien salassapitosäännösten estämättä.

Lastensuojeluilmoituksen ja ennakollisen lastensuojeluilmoituksen tekemisestä säädetään lastensuojelulain 25 ja 25 c §:ssä. Jos ilmoitusvelvollinen henkilö on ottanut viipymättä yhteyttä sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen siten kuin 1–3 momentissa säädetään ja ilmoittanut yhteydenoton syyt, ei samojen tietojen perusteella tarvitse tehdä lastensuojeluilmoitusta.

Iäkkään henkilön palvelutarpeesta ilmoittamisessa on lisäksi noudatettava, mitä vanhuspalvelulain 25 §:ssä säädetään.”

Kuten pykälästä huomataan, kysymys on yhtäältä *ohjaamisesta ja yhteydenotosta*, toisaalta taas mm. *ilmoituksen tekemisestä*.

Kun olet tehtävässasi saanut tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen,

- *ohjaa* hänet hakemaan sosiaalipalveluja tai
- henkilön antaessa suostumuksensa *ota yhteyttä* kyseisen henkilön kotikuntaan sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jotta henkilön tuen tarve arvioitaisiin.

Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan taikka jos lapsen etu välttämättä vaatii, on ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta viipymättä tehtävä salassapitosäännösten estämättä.

4.2. Milloin yhteydenotto tai ilmoitus on tehtävä?

Mikäli sosiaalihuoltolain 35 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö on tehtävässään saanut tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, on tällainen henkilö *ohjattava hakemaan* sosiaalipalveluja. Henkilön antaessa suostumuksensa on *otettava yhteyttä* kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jotta tuen tarve arvioidaan.

Yhteydenotto sosiaalihuoltoon tehdään siis ao. henkilön suostumuksella tai yhdessä hänen kanssaan. Tämä on perusteltua mm. luottamuksen turvaamiseksi.

Mikäli suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan taikka jos lapsen etu sitä välttämättä vaatii, on sosiaalihuoltolain 35 §:n 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden viipymättä *tehtävä ilmoitus* sosiaalihuollon tarpeesta salassapitosäännösten estämättä.

Lasta koskevaa yhteydenottoa käsitellään edellä kohdissa 3.3.1.–3.3.3. Kyseistä yhteydenottoa varten on lomake 3) *Yhteydenotto sosiaalihuoltoon lapsen/perheen tuen tarpeen arvioimiseksi* ja vastaava ruotsinkielinen lomake (3sv).²⁵

4.3. Yhteydenoton tarkoitus

Sosiaalihuoltoon tehtävän yhteydenoton tarkoituksena on varmistaa, että henkilö tulee ohjatuksi oikeaan palveluun ja oikean viranomaisen luokse. Tavoitteena on viranomaisten asiakaslähtöinen ja kustannustehokas toiminta sekä sopivien palveluiden järjestyminen viiveettä.

Yhteydenoton merkitys korostuu tilanteissa, joissa henkilö ei omaehtoisesti kykene ottamaan yhteyttä oikeaan viranomaiseen. Esimerkiksi mielenterveyskuntoutujan avun tarpeen syynä voi olla toimeentuloon liittyvä ongelma tai hän saattaa tarvita käytännön apua kyetäkseen saamaan rahallista tukea terapiakulujen kattamiseen.

²⁵ Ruotsinkielinen lomake on 3sv) *Kontakt med socialvården för bedömning av stödbehovet hos barnet/familjen*. Kumpikin lomake on HUSin intranetissä: <https://hussote.sharepoint.com/sites/10251/Sivut/Ilmoitus--ja-yhteydenottolomakkeita.aspx>

4.4. Miten yhteydenotto ja ilmoitus tehdään?

Yhteydenotto ja ilmoitus Apottia käyttäen:

- Yhteydenotto ja ilmoitus tehdään Apotissa, jonka kautta tieto välittyy Apottia käyttävän kunnan kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavalle ao. viranomaiselle.
- Yhteydenoton tai ilmoituksen tekijä huolehtii siitä, että yhteydenotto tai ilmoitus siirtyy oman yksikön sosiaalityöntekijän työlisterille. Jos tämä ei ole mahdollista, yhteydenoton tai ilmoituksen tekijän on tulostettava kyseinen asiakirja ja toimitettava se oman yksikön sosiaalityöntekijälle.
- Kiireellisissä tilanteissa voidaan yhteydenotto tai ilmoitus ensin tehdä puhelimitse. Puhelimitse ilmoittamisen jälkeen menetellään tavalla, joka ilmenee seuraavasta kohdasta *Yhteydenotto ja ilmoitus käyttäen lomaketta 5 tai 5sv*.

Yhteydenotto ja ilmoitus käyttäen lomaketta 5 tai 5sv:

- Yhteydenotto ja ilmoitus tehdään lomakkeella 5) *Yhteydenotto sosiaalihuoltoon aikuisen henkilön tuen tarpeen arvioimiseksi / Ilmoitus aikuisen henkilön sosiaalihuollon tarpeesta* tai vastaavalla ruotsinkielisellä lomakkeella (5sv).²⁶ Näitä lomakkeita käytetään täysi-ikäistä henkilöä koskevassa asiassa tehtävään yhteydenottoon ja ilmoittamiseen.
- Yhteydenotto tai ilmoitus voidaan kiireellisessä tilanteessa tehdä *ensin puhelimitse*. Tällöin on valmistauduttava antamaan vastaanottajalle lomakkeessa tarkoitetut tiedot. Lomakkeessa on aiheellista selvyden vuoksi viitata puhelimitse tehtyyn yhteydenottoon tai ilmoitukseen.
- Yhteydenottaja/ilmoittaja lähettää täytetyn lomakkeen salattuna sähköpostina²⁷ taikka faksilla tai kirjeitse ao. henkilön kotikuntaan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle. Jos yhteydenotto tai ilmoitus virka-ajan ulkopuolella tehdään muutoin kuin kirjeitse, ao. lomake toimitetaan asianomaiseen sosiaalipäivystykseen.
- Yhteydenottojen ja ilmoitusten vastaanottamisessa on kuntakohtaisia eroja, ja kuntakohtaiset tiedot löytyvät sairaaloista. Tarvittaessa neuvoja voi kysyä oman yksikön sosiaalityöntekijältä. Lomakkeeseen merkitään, mihin kunnan yksikköön se lähetetään.

Riippumatta siitä, käytetäänkö yhteydenotossa/ilmoittamisessa Apottia vai ei, on keskeistä selostaa, miksi yhteydenottaja/ilmoittaja arvioi, että henkilön sosiaalihuollon tarve on ilmeinen. Yhteydenotossa/ilmoituksessa siis kerrotaan lyhyesti, mitä on tapahtunut ja mistä yhteydenottaja on huolissaan.

Jos yhteydenotto tai ilmoitus koskee potilasta, jolla on alaikäinen lapsi, on lisäksi harkittava, olisiko tehtävä lastensuojeluilmoitus.²⁸ Aikuispotilaan hoidossa olevan henkilön asema on aina otettava huomioon.

4.5. Yhteydenoton ja ilmoituksen kirjaaminen ja tallentaminen

Kun yhteydenotto tai ilmoitus on tehty Apottia käyttäen:

- Yhteydenoton/ilmoituksen tekijä kirjaa yhteydenoton tai ilmoituksen tekemisen ja sen syyt Apotin potilaskertomukseen.
- Sosiaalityöntekijä tallentaa yhteydenoton/ilmoituksen asiankäsittelyjärjestelmään. Lisäksi sosiaalityöntekijä tarkastaa, että ilmoituksesta/yhteydenotosta ja sen syistä on kirjattu merkintä potilaskertomukseen.

²⁶ Ruotsinkielinen lomake on 5sv) *Kontakt med socialvården för bedömning av en vuxens stödbehov / Anmälan om en vuxens behov av socialvård*. Kumpikin lomake on HUSin intranetissä: <https://hussote.sharepoint.com/sites/10251/Sivut/Ilmoitus-ja-yhteydenottolomakkeita.aspx>

²⁷ Sähköpostin salaamista koskeva ohje löytyy HUSin intranetsivuilla <https://hussote.sharepoint.com/sites/12045/Sivut/Salattu-sähköposti.aspx> tai HUSin intranetistä haulla *salattu sähköposti*.

²⁸ Ks. tämän ohjeen kohta 6.

Kun yhteydenotto tai ilmoitus on tehty käyttäen lomaketta 5 tai 5sv:

- Kun täytetty lomake on lähetetty vastaanottajalle, yhteydenoton tai ilmoituksen tekijä kirjaa yhteydenoton/ilmoituksen tekemisen ja sen syyt potilaskertomukseen.
- Täytetty lomake tai (kirjepostia käytettäessä) kopio siitä toimitetaan tämän jälkeen oman yksikön sosiaalityöntekijälle, joka tallentaa asiakirjan asiankäsittelyjärjestelmään.
- Sosiaalityöntekijä tarkastaa, että ilmoituksesta/yhteydenotosta ja sen syistä on kirjattu merkintä potilaskertomukseen.

Jos aikuispotilaan lapsesta on tehty lastensuojeluilmoitus, merkintä ilmoituksen tekemisestä kirjataan potilastietojärjestelmässä aikuisen tietoihin (lapsen potilastietoja ei avata).

4.6. Iäkstä henkilöä koskeva yhteydenotto

Sosiaalihuoltolain 35 §:ssä tarkoitettu yhteydenotto sosiaalihuoltoon voidaan tehdä myös ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetussa laissa (980/2012) eli *vanhuspalvelulaissa* tarkoitetun iäkkään henkilön tilanteen vuoksi. Yhteydenotto sosiaalihuoltoon tehdään yhdessä iäkkään henkilön kanssa tai hänen suostumuksellaan.

Mikäli iäkäs henkilö ei anna suostumustaan yhteydenoton tekemiseen tai hän on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, ensisijaisesti tehdään vanhuspalvelulain 25 §:n mukainen ilmoitus iäkkään henkilön palveluntarpeesta. Se tehdään käyttäen lomaketta 6) *Ilmoitus iäkkään henkilön palveluntarpeesta* tai vastaavaa ruotsinkielistä lomaketta (6sv).²⁹ Kyseistä ilmoitusta käsitellään kohdassa 7.

5. SOSIAALIHUOLLON TYÖNTEKIJÄN ILMOITUS MUULLE VIRANOMAISELLE ASIAKKAAN TUEN TARPEESTA

Sosiaalihuollon työntekijän velvollisuutena on ottaa asiakkaan suostumuksella yhteyttä toiseen viranomaiseen, jos asiakkaan palveluntarpeeseen ei voida vastata vain sosiaalihuollon toimin. Velvollisuus perustuu sosiaalihuoltolain 40 §:ään, joka on tällainen:

”Ilmoitus muulle viranomaiselle asiakkaan tuen tarpeesta. Jos asiakkaan tarpeisiin ei voida vastata vain sosiaalihuollon toimin, asiakkaan palvelutarpeen arvioinnista vastaavan sosiaalihuollon ammattihenkilön, omatyöntekijän tai muun asiakkaan palveluista vastaavan työntekijän on asiakkaan suostumuksella otettava yhteyttä siihen viranomaiseen, jonka vastuulle tarvittavien toimien järjestäminen ensisijaisesti kuuluu.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun ilmoituksen vastaanottaneen viranomaisen tulee asiakkaan suostumuksella ilmoittaa siihen yhteyttä ottaneelle viranomaiselle ilman aiheutonta viivytystä, mihin toimiin se on ilmoituksen johdosta ryhtynyt. Ilmoittamista ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos se on ilmeisen tarpeetonta.

Tietojen luovuttamisesta ilman asiakkaan suostumusta säädetään sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (812/2000). Asiakkaan ohjaamisesta toimivaltaiseen viranomaiseen säädetään hallintolaissa.”

Yhteydenoton tarkoituksena on edistää tehokasta ja kokonaisvaltaista palvelujen järjestämistä, ja sillä voidaan käynnistää viranomaisyhteistyö. Yhteydenotto perustuu sosiaalihuollon työntekijän yhdessä asiakkaan kanssa tekemään arvioon siitä, ettei asiakas tule riittävästi autetuksi ilman sitä viranomaista, jolle ilmoitus tehdään. Mikäli asiakas ei suostu yhteydenoton tekemiseen, voidaan tietoja luovuttaa toiselle viranomaiselle vain sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) mukaisesti.

Ilmoituksen vastaanottajalla, esimerkiksi terveydenhuollon viranomaisella, on velvollisuus vastata ilmoitukseen, mikäli asiakas antaa tähän suostumuksen. Vastaus on toimitettava ilman aiheutonta viivytystä, ja siitä on käytävä ilmi, mihin toimiin vastaanottaja on ilmoituksen johdosta ryhtynyt.

²⁹ Ruotsinkielinen lomake on 6sv) *Anmälan om en äldre persons servicebehov*. Kumpikin lomake on HUSin intranetissä: <https://hussote.sharepoint.com/sites/10251/Sivut/Ilmoitus--ja-yhteydenottolomakkeita.aspx>

Vastauksen sisältönä voi olla esimerkiksi se, että vastaanottaja on ryhtynyt ilmoituksen mukaisiin toimiin. Jos vastauksena on, että asiakas laitetaan jonoon tai että asiakas ei kuulu kyseisen viranomaisen toimien piiriin, tulee viranomaisten yhteistyössä pyrkiä löytämään asiakkaan kannalta perusteltu ratkaisu asiassa.

Erillistä vastausilmoitusta ei tarvitse tehdä, jos se on ilmeisen tarpeetonta. Tarpeetonta vastausilmoituksen tekeminen voi olla esimerkiksi silloin, kun työskentelyä asiakkaan asiassa jatketaan verkostoyhteistyönä.

6. LAPSEN HUOMIOON OTTAMINEN AIKUISILLE SUUNNATUISSA PALVELUISSA

Terveystieteiden tutkimuskeskus (1326/2010) 70 §:

”Lapsen huomioon ottaminen aikuisille suunnatuissa palveluissa. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen on järjestettävä välttämättömät palvelut raskaana olevien naisten ja syntyvien lasten erityiseksi suojelemiseksi. Palvelut on järjestettävä yhteistyössä sosiaalihuollon viranomaisten kanssa.

Lapsen hoidon ja tuen tarve on selvitettävä ja lapselle on turvattava riittävä hoito ja tuki, kun lapsen vanhempi, huoltaja tai muu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaava henkilö saa päihdehuolto- tai mielenterveyspalveluja tai muita sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen palveluja, joiden aikana hänen kykynsä huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta arvioidaan heikentyneen.”

Sosiaali- tai terveystieteiden tutkimuskeskuksen palveluja saavan henkilön hoidettavana tai muutoin vastuulla olevan lapsen hoidon ja tuen tarve pitää siis selvittää, kun arvioidaan, että kyseisen henkilön kyky huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta on heikentynyt. Lapselle pitää turvata riittävä hoito ja tuki.

Potilaan vastuulla olevan lapsen hoidon ja tuen tarpeen selvittäminen sekä lapsen riittävän hoidon ja tuen turvaamiseksi suoritettavat toimenpiteet on syytä kirjata ao. potilasasiakirjoihin.

Sosiaalihuollossa selvittämismääräys on vielä laajempi. Sosiaalihuoltolain 44 §:

”Asiakkaan hoidossa olevan henkilön tilanteen selvittäminen. Asiakkaan hoidossa olevan lapsen tai muun henkilön hoidon ja tuen tarve on selvitettävä, kun asiakas:

- 1) saa päihdehuolto- tai mielenterveyspalveluja tai muita sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen palveluja, joiden aikana tai ennen tarvittavien palvelujen saamista hänen kykynsä täysipainoisesti huolehtia hoidosta tai kasvatuksesta arvioidaan heikentyneen;
- 2) aloittaa tutkintavankeuden tai vankeusrangaistuksen suorittamisen.

Riittävän hoidon ja tuen saaminen on tarvittaessa varmistettava tapaamalla lasta tai muuta hoidettavaa henkilöä. Velvollisuudesta ilmoittaa sosiaalihuollon tarpeesta kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle säädetään 35 §:ssä.”

Sosiaalihuollon asiakkaan hoidossa olevan lapsen tai aikuisen hoidon ja tuen tarve on selvitettävä asiakkaan hoidon aikana. Se on kuitenkin syytä selvittää myös tilanteissa, joissa asiakas ei ole vielä päässyt tarvitsemaansa hoitoon ja hänen hoidon tarpeensa on ilmeinen. Selvittämismääräyksen tarkoituksena on huolehtia siitä, ettei asiakkaan hoidossa oleva lapsi tai muu hänestä riippuvainen hoidettava jää ilman hoitoa hoitajana toimivan asiakkaan saadessa tai odottaessa esimerkiksi terveystieteiden tutkimuskeskuksen palveluja.

Riittävän hoidon ja tuen saaminen on tarvittaessa varmistettava tapaamalla lasta tai muuta asiakkaan hoidossa olevaa henkilöä. Jos hoidossa tai tuessa ilmenee puutteita, on tarpeen mukaan tehtävä lastensuojeluilmoitus taikka sosiaalihuoltolain 35 §:n mukainen yhteydenotto tai ilmoitus sosiaalihuoltoon.

7. VANHUSPALVELULAIN MUKAINEN ILMOITUS PALVELUNTARPEESTA

7.1. Säädosperusta ja lähtökohdat

Ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annettussa laissa (980/2012) eli vanhushuoltolaissa *ikäkkäällä henkilöllä* tarkoitetaan henkilöä, ”jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä

alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi, taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen johdosta” (3 §).

Jos tehtävässäsi saat tiedon

- sosiaali- tai terveydenhuollon tarpeessa olevasta iäkkästä henkilöstä,
- joka on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan,

ilmoita asiasta viipymättä ao. henkilön kotikunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle.

Ilmoita sosiaalihuoltoviranomaiselle iäkkään henkilön kotiutumisesta terveydenhuollon laitoshoidosta hyvissä ajoin ennen kotiuttamista.

Vanhuspalvelulain 25 §:ssä säädetään ilmoitusvelvollisuudesta seuraavasti.

”Ilmoittaminen iäkkään henkilön palveluntarpeesta. Jos terveydenhuollon ammattihenkilöstä annetussa laissa tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö taikka kunnan sosiaalitoimen, alueen pelastustoimen, hätäkeskuksen tai poliisin palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tiedon sosiaali- tai terveydenhuollon tarpeessa olevasta iäkkästä henkilöstä, joka on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, hänen on salassapitosäynnösten estämättä ilmoitettava asiasta viipymättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle.

Sen lisäksi, mitä 1 momentissa säädetään, terveydenhuollon ammattihenkilön on ilmoitettava kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle iäkkään henkilön kotiuttamisesta terveydenhuollon laitoshoidosta. Ilmoitus on tehtävä hyvissä ajoin ennen kotiuttamista.

Muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä ilmoituksen häntä koskevien salassapitosäynnösten estämättä.”

Vanhuspalvelulaissa ei mainita selkeää kriteeriä (esim. ikärajaa), jonka perusteella voitaisiin kaikissa tilanteissa aukottomasti päätellä, kuka on laissa tarkoitettu iäkäs henkilö. Rajanvedolla on merkitystä, kun pohditaan, mitä lakia henkilöön tulisi soveltaa. Rajatapauksissa on suositeltavaa huomioida *muun ohella* vanhuspalvelulain henkilölle tuomat oikeudet. Vanhuspalvelulain suhteesta muuhun lainsäädäntöön säädetään vanhuspalvelulain 2 §:ssä.

Vanhuspalvelulain perusteella on iäkkäällä henkilöllä tiettyjä oikeuksia, joita esimerkiksi sosiaalihuoltolaki ei takaa. Ainoastaan vanhuspalvelulaissa mm. edellytetään ilmoituksen tekemistä kunnan sosiaalihuoltoon, kun iäkäs henkilö kotiutuu terveydenhuollon laitoshoidosta. Tarkoituksena on varmistaa, että iäkäs henkilö saa riittävät, turvalliset ja kuntoutumistaan edistävät palvelut kotiutuksen jälkeen. – Mikäli ei ole täysin selvää, onko kyseessä vanhuspalvelulain tarkoittama iäkäs henkilö, on rajatapauksissa suositeltavaa tehdä ilmoitus kotiutumisesta.

Vaikka iäkäs henkilö olisi jo esimerkiksi kotipalvelun tai asumispalvelun piirissä, hänen saamansa palvelut saattavat olla liian niukkoja tai muuten sopimattomia hänen tarpeisiinsa nähden. Sellaisessakin tapauksessa ilmoitus voi olla tarpeellinen.

Vanhuspalvelulain 25 §:ssä säädetyn ilmoitusvelvollisuuden tarkoituksena on varmistaa, että iäkäs henkilö saa tarvitsemansa huolenpidon silloinkin, kun hän ei itse osaisi tai ymmärtäisi sitä pyytää. Etenkin tilanteissa, joissa iäkkäällä henkilöllä ei ole omaisia tai läheisiä, jotka voisivat pitää silmällä hänen tilannettaan, ei palveluntarve aina tule viranomaisten tietoon.

7.2. Miten ilmoitus iäkkään henkilön palveluntarpeesta tehdään?

Ilmoittaminen Apottia käyttäen:

- Ilmoitus tehdään Apotissa, jonka kautta tieto välittyy kyseisen iäkkään henkilön kotikunnan sosiaalihuollosta vastaavalle Apottia käyttävälle viranomaiselle.

- Ilmoituksen tekijä huolehtii siitä, että yhteydenotto siirtyy oman yksikön sosiaalityöntekijän työlle. Jos tämä ei ole mahdollista, yhteydenoton tekijän on tulostettava kyseinen asiakirja ja toimitettava se oman yksikön sosiaalityöntekijälle.

Ilmoittaminen käyttäen lomaketta 6 tai 6sv:

- Puheena oleva ilmoitus tehdään lomakkeella 6) *Ilmoitus iäkkään henkilön palveluntarpeesta* tai vastaavalla ruotsinkielisellä lomakkeella (6sv).³⁰
- Ilmoittaja lähettää täyttämänsä lomakkeen salattuna sähköpostina³¹ taikka faksilla tai kirjeitse kyseisen iäkkään henkilön kotikunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle. Jos ilmoittaminen virka-ajan ulkopuolella suoritetaan muutoin kuin kirjeitse, ilmoitus toimitetaan asianomaiseen sosiaalipäivystykseen.
- Ilmoitusten vastaanottamisessa on kuntakohtaisia eroja. Kuntakohtaiset yhteystiedot löytyvät sairaalaloista, ja tarvittaessa neuvoja voi kysyä oman yksikön sosiaalityöntekijältä. Ilmoitukseen merkitään, mihin kunnan yksikköön se lähetetään. Yksiköiden sosiaalityöntekijät neuvovat tarvittaessa ilmoituksen lähettämisessä.

Ilmoittamisesta puhelimitse:

- Iäkkään henkilön palveluntarvetta ja iäkkään potilaan kotiutumista HUSin sairaalaosastolta koskeva ilmoitus voidaan tehdä ensin puhelimitse. Tällöin on ilmoittajan valmistaututtava antamaan vastaanottajalle em. lomakkeessa tarkoitetut tiedot.
- Ilmoituksen puhelimitse tehnyt kirjoittaa ilmoituksen lomakkeelle 6 tai 6sv. Lomakkeessa on aiheellista selvyyden vuoksi viitata puhelimitse tehtyyn ilmoitukseen.
- Muilta osin menetellään samoin kuin edellisessä kohdassa *Ilmoittaminen käyttäen lomaketta 6 tai 6sv*.

Riippumatta siitä, käytetäänkö palveluntarpeesta ilmoitettaessa Apottia vai ei, ilmoituksessa on keskeistä kuvata, miksi iäkäs henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan sekä millaisia toimintarajoitteita sekä avun- ja hoivantarpeita henkilöllä on ja miten ne ilmenevät. Ilmoitus tehdään yhdessä iäkkään henkilön ja/tai hänen omaisensa tai läheisensä kanssa aina, kun se mahdollista. Mikäli yhteistyö iäkkään henkilön kanssa ei ole mahdollista, häntä informoidaan ilmoituksen tekemisestä, mikäli hän ymmärtää ilmoituksen tarkoituksen.

Vanhuspalvelulain 15 §:n 2 momentissa säädetään palveluntarpeen selvittämisen viivytyksettömyydestä.

Varsinkin vanhusten kohdalla saattaa toisinaan herätä kysymys *edunvalvonnan tarpeellisuudesta*. Edunvalvonta-asioita koskee laki *holhoustoimesta* (442/1999). Sen 91 § on tällainen:

”Joka on saanut tiedon edunvalvonnan tarpeesta ilmeisesti olevasta henkilöstä, voi vastiolo velvollisuuden estämättä ilmoittaa asiasta holhousviranomaiselle. Ilmoitus on tehtävä sille holhousviranomaiselle, jonka toimialueella henkilöllä, jota ilmoitus koskee, on kotikunta tai, jos hänellä ei ole kotikuntaa Suomessa, sille holhousviranomaiselle, jonka toimialueella hän pääasiallisesti oleskelee. Ilmoituksen saatuaan holhousviranomaisen tulee ryhtyä toimenpiteisiin edunvalvonnan tarpeen selvittämiseksi ja tehdä tarvittaessa käräjäoikeudelle hakemus edunvalvojan määräämiseksi.”

7.3. Ilmoituksen kirjaaminen ja tallentaminen

Kun ilmoitus on tehty Apottia käyttäen:

- Ilmoituksen tekijä kirjaa ilmoituksen tekemisen ja sen syyt Apotin potilaskertomukseen.
- Sosiaalityöntekijä tallentaa ilmoituksen asiankäsittelyjärjestelmään. Lisäksi sosiaalityöntekijä tarkastaa, että ilmoitusta ja sen syitä koskeva merkintä on kirjattu potilaskertomukseen.

³⁰ Ruotsinkielinen lomake on 6sv) *Anmälan om en äldre persons servicebehov*. Kumpikin lomake on HUSin intranetissä: <https://hussote.sharepoint.com/sites/10251/Sivut/Ilmoitus--ja-yhteydenottolomakkeita.aspx>

³¹ Sähköpostin salaamista koskeva ohje löytyy HUSin intranetsivuilta <https://hussote.sharepoint.com/sites/12045/Sivut/Salattu-sähköposti.aspx> tai HUSin intranetistä haulla *salattu sähköposti*.

Kun ilmoitus on tehty käyttäen lomaketta 6 tai 6sv:

- Kun täytetty ilmoituslomake on lähetetty vastaanottavan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle, ilmoituksen tekijä kirjaa ilmoituksen tekemisen ja sen syyt potilaskertomukseen.
- Täytetty ilmoituslomake tai (kirjepostia käytettäessä) kopio siitä toimitetaan tämän jälkeen oman yksikön sosiaalityöntekijälle, joka tallentaa asiakirjan asiankäsittelyjärjestelmään.
- Sosiaalityöntekijä tarkastaa, että ilmoitusta ja sen syitä koskeva merkintä on kirjattu potilaskertomukseen.

8. POTILASLAIN MUKAINEN OIKEUS ANTAA POLIISILLE TIETOJA HENKEÄ TAI TERVEYTTÄ KOSKEVASTA UHASTA

Jos olet terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevänä tehtävässäsi saanut tietää olosuhteista, joiden perusteella sinulla on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi, saat salassapitovelvollisuuden estämättä ilmoittaa poliisille

- henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja
- uhkaavan teon estämistä varten

välttämättömät tiedot.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) eli *potilaslain* 13 §:n 4 momentti (laissa 271/2015):

”Sen estämättä, mitä 2 momentissa säädetään, terveydenhuollon ammattihenkilö tai muu terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevä taikka sen tehtäviä suorittava henkilö saa salassapitovelvollisuuden estämättä ilmoittaa poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot, jos henkilö tämän lain mukaisia tehtäviä hoitaessaan on saanut tietoja olosuhteista, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi.”

Kyseiset tiedot siis voidaan ilmoittaa oma-aloitteisesti ja salassapitovelvollisuuden estämättä.

Tiedot voidaan antaa suullisesti tai kirjallisesti. Niiden antamisesta ja antamisen perusteesta on tehtävä merkintä ao. potilasasiakirjoihin, jos se on mahdollista. Tietojen antamista varten ei ole HUSin lomaketta.

Ilmoittamismahdollisuudesta säädetään siis potilaslain 13 §:n 4 momentissa. Tietyyssä määrin vastaavan kaltainen säännös on mm. sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa, perusopetuslaissa sekä oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa.

9. OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLTOLAIN MUKAINEN YHTEYDENOTTO

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) soveltamisalaa koskeva pääsääntö ilmenee lain 1 §:n 1 momentista (laissa 886/2017):

”Tässä laissa säädetään perusopetuslaissa (628/1998) tarkoitetussa opetuksessa olevan oppilaan sekä lukiolaissa (629/1998) tarkoitetussa koulutuksessa ja ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa (531/2017) tarkoitetussa perustutkintokoulutuksessa tai valmentavassa koulutuksessa olevan opiskelijan oikeudesta opiskeluhooltoon.”

Mitä oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa säädetään opiskelijasta, koskee lain 1 §:n 3 momentin mukaan myös perusopetuslaissa tarkoitettua oppilasta.

Jos olet ammatillisessa tehtävässäsi saanut tietää oppilaan/opiskelijan tuen tarpeesta, voit salassapitosäännösten estämättä ottaa yhteyttä opiskeluhuollon psykologiin tai kuraattoriin.

Tee yhteydenotto pääsääntöisesti yhdessä oppilaan/opiskelijan ja hänen huoltajiensa kanssa.

Yhteydenotosta säädetään oppilas- ja opiskelijahuoltolain 16 §:ssä seuraavasti:

”Yhteydenotto opiskeluhuollon psykologi- ja kuraattoripalvelujen saamiseksi. Jos oppilaitoksen tai opiskeluhuollon työntekijä arvioi, että opiskelijan opiskeluvaikeuksien tai sosiaalisten tai psyykkisten vaikeuksien ehkäisemiseksi taikka poistamiseksi tarvitaan opiskeluhuollon psykologi- tai kuraattoripalveluja, hänen on otettava viipymättä yhteyttä opiskeluhuollon psykologiin tai kuraattoriin yhdessä opiskelijan kanssa ja annettava tiedossaan olevat tuen tarpeen arvioimiseksi tarvittavat tiedot.

Jos yhteydenottoa ei ole mahdollista tehdä yhdessä, opiskelijalle on annettava tieto yhteydenotosta ja mahdollisuus keskustella yhteydenottoon liittyvistä syistä 15 §:n 1 momentissa säädettyssä määräajassa.

Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu, joka ammatillisessa tehtävässään on saanut tietää opiskelijan tuen tarpeesta, voi salassapitosäännösten estämättä ottaa yhteyttä opiskeluhuollon psykologiin tai kuraattoriin.

Opiskelijan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle on annettava tieto tässä pykälässä säädetystä yhteydenotosta, jollei tässä tai muussa laissa toisin säädetä.”

Yhteydenoton tavoitteena on mm.

- mahdollistaa oppilaan/opiskelijan asioiden nopea käsittely opiskeluhuollon palvelujen piirissä silloin, kun ei ole tarvetta erityistason palveluun, sekä
- siirtää painopistettä nopeasti annettavaan tukeen ja vähentää tarvetta selvittää lastensuojelutarvetta.

Esimerkiksi peruskoululaisen kohdalla yhteydenottaja voi em. 16 §:n 3 momentin nojalla olla vaikkapa oppilaan erikoissairanhoidosta vastaava lääkäri. Lääkärin yhteydenoton perusteella opiskeluhoito voi tarjota palveluja varhaisessa vaiheessa.

Yhteydenottoa varten ei ole HUSin lomaketta, vaan se tehdään vapaamuotoisesti (suullisesti tai kirjallisesti). Yhteydenoton tekeminen ja sen peruste kirjataan ao. potilasasiakirjoihin.

Yhteydenotto opiskeluhuollon psykologiin tai kuraattoriin tehdään pääsääntöisesti yhdessä oppilaan/opiskelijan kanssa. Lähtökohtana on yhteistyö myös alaikäisen huoltajien kanssa. Huoltajia ei kuitenkaan terveydenhuollon taholta informoida, jos oppilas/opiskelija on potilaslain mukaisesti ja pätevästi kieltänyt terveydentilaansa ja hoitoaan koskevien antamisen huoltajalleen.³² Tällaisessa tilanteessa on syytä arvioida, olisiko lastensuojeluilmoituksen tekeminen tarkoituksenmukaisempi keino kuin yhteyden ottaminen opiskeluhuollon psykologiin tai kuraattoriin.

Yhteydenoton johdosta opiskeluhuollon psykologi tai kuraattori arvioi tuen tarpeen kiireellisyyden. Toiminnan kiireellisyys korostuu oppilas- ja opiskelijahuoltolain 15 §:n 1 momentissa:

”Opiskelijalle on järjestettävä mahdollisuus keskustella henkilökohtaisesti opiskeluhuollon psykologin tai kuraattorin kanssa viimeistään seitsemäntenä oppilaitoksen työpäivänä sen jälkeen kun opiskelija on tätä pyytänyt. Kiireellisessä tapauksessa mahdollisuus keskusteluun on järjestettävä samana tai seuraavana työpäivänä.”

³² Lapsen kielto-oikeuden vaikutusta informointiin on käsitelty tarkemmin kohdassa 3.1.3.

10. VELVOLLISUUS ILMOITTA HANKKEILLA OLEVASTA TÖRKEÄSTÄ RIKOKSESTA

Rikoslain 15 luvun 10 § (laeissa 735/2015 ja 486/2019):

”Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen. Joka tietää joukkotuhonnan, joukkotuhonnan valmistelun, rikoksen ihmisyyttä vastaan, törkeän rikoksen ihmisyyttä vastaan, hyökkäysrikoksen, hyökkäysrikoksen valmistelun, sotarikoksen, törkeän sotarikoksen, kidutuksen, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisen, biologisen aseiden kiellon rikkomisen, jalkaväkinäkiellon rikkomisen, Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisen, maanpetoksen, törkeän maanpetoksen, vakoilun, törkeän vakoilun, valtiopetoksen, törkeän valtiopetoksen, raiskauksen, törkeän raiskauksen, lapsen törkeän seksuaalisen hyväksikäytön, törkeän lapsenraiskauksen, murhan, tapon, surman, törkeän pahoinpitelyn, ryöstön, törkeän ryöstön, ihmiskaupan, törkeän ihmiskaupan, panttivangin ottamisen, törkeän tuhotyön, törkeän terveyden vaarantamisen, ydinräjähdetöiden, kaappauksen, 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun terroristisessa tarkoituksessa tehdyn rikoksen, törkeän ympäristön turmelemisen tai törkeän huumausainerikoksen olevan hankkeilla eikä ajoissa, kun rikos vielä olisi estettävissä, antaa siitä tietoa viranomaiselle tai sille, jota vaara uhkaa, on tuomittava, jos rikos tai sen rangaistava yritys tapahtuu, törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ei kuitenkaan tuomita rangaistukseen sitä, jonka olisi rikoksen estämiseksi täytynyt antaa ilmi nykyinen tai entinen aviopuolisonsa taikka nykyinen avopuolisonsa, sisaruksensa, sukulaisensa suoraan ylenevässä tai alenevässä polvessa taikka se, johon hänellä on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde.”

Velvollisuus ilmoittaa uhkaavasta, hankkeilla olevasta törkeästä rikoksesta ei liity tiettyyn virka-asemaan tai tehtävään eikä edellytä, että tiedot olisi saatu tehtävän hoitamisen yhteydessä. Ilmoitus on tehtävä viranomaiselle tai sille, jota vaara uhkaa. Käytännössä viranomainen, jolle ilmoitus tehdään, on yleensä hätäkeskus. Ilmoittamatta jättäminen on pykälässä mainituin edellytyksin rangaistavaa.

Rikoslain mukainen ilmoitusvelvollisuus ”edellyttää yleensä sitä, että tiedetään, mihin tai keihin rikos aiotaan kohdistaa ja millä tavoin rikos aiotaan tehdä”. Säännöksen tavoitteena on vakavien rikosten toteuttamisen ennaltaehkäisy.³³

Puheena olevassa pykälässä ei mainita, että ilmoitus voidaan tai pitää tehdä salassapitovelvollisuuden tai salassapitosäännösten estämättä. Tämä aiheuttaa tiettyä tulkintavaikeutta, jos ilmoituksen perusteena olevat tiedot on saatu esimerkiksi potilassuhteesta, jota koskee säädöksiin perustuva salassapito- ja vaitiolovelvollisuus. Tilannetta osittain selkeyttää terveydenhuollon toimintayksiköissä työskentelevien henkilöiden potilaslain 13 §:n mukainen mahdollisuus oma-aloitteisesti ja salassapitovelvollisuuden estämättä ilmoittaa poliisille välttämättömät tiedot henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten. Tätä mahdollisuutta on käsitelty edellä kohdassa 8.³⁴

³³ Sosiaalihuollon asiakkaan asema ja oikeudet. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2001:11. S. 93.

³⁴ Terveydenhuollon ja poliisin välisestä tietojenvaihdosta yleisemmin ks. *HUSin ohje poliisin ja terveydenhuollon tietojenvaihtoon:* https://hussote.sharepoint.com/sites/00006/jyl_ohjeet/JYLohjeiden%20liitteet/Johtajaylil%C3%A4%C3%A4k%C3%A4rin%20ohje%202015%208/HUSin%20ohje%20poliisin%20ja%20terveydenhuollon%20tietojenvaihtoon%20JYL-OHJE%20-p%C3%A4ivitys%2022112020.pdf

LÄHTEITÄ

Kirjallisuus

- *Hakalehto-Wainio, Suianna – Nieminen, Liisa* (toim.): Lapsioikeus murroksessa (2013).
- *Räty, Tapio*: Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen (2015).
- Sosiaalihuollon asiakkaan asema ja oikeudet, Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2001:11.
- *Tuori, Kaarlo*: Sosiaalioikeus (2008).

Säädökset

- Rikoslaki (39/1889).
- Erikoissairaanhoitolaki (1062/1989).
- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992).
- Perusopetuslaki (628/1998).
- Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999).
- Suomen perustuslaki (731/1999).
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000).
- Hallintolaki (434/2003).
- Lastensuojelulaki (417/2007).
- Terveystieteidenhuoltolaki (1326/2010).
- Esitutkintalaki (805/2011).
- Poliisilaki (872/2011).
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluissa (980/2012).
- Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013).
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014).
- Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015).
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) 2016/679, annettu 27 päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuojalaki-asetus).
- Tietosuojalaki (1050/2018).

Hallituksen esitykset

- Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. (HE 252/2006 vp.)
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain, vankeuslain 4 ja 20 luvun sekä tutkintavankeuslain 2 luvun 5 §:n muuttamisesta. (HE 225/2009 vp.)
- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista ja laiksi terveydenhuoltolain 20 §:n kumoamisesta. (HE 160/2012 vp.)
- Hallituksen esitys eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. (HE 67/2013 vp.)
- Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. (HE 164/2014 vp.)